

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
STUDIUM HUMANITNÍ VZDĚLANOSTI

Alice Kolihová

Mezidruhové interakce záchranné stanice:
případ z Plzeňska

Vedoucí práce:

Mgr. Bohuslav Kuřík, Ph.D.

Bakalářská práce

Praha 2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s tím, aby byla práce zveřejněna.

V Praze, dne

Alice Kolihová

Poděkování

Mé poděkování patří Mgr. Bohuslavovi Kuříkovi, Ph.D. za odborné a pohotové vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi při výběru tématu a v průběhu zpracovávání bakalářské práce věnoval, a také všem účastníkům výzkumu, bez jejichž vstřícnosti a otevřenosti by tato práce nikdy nemohla vzniknout.

Abstrakt

Tato bakalářská práce zkoumá mezidruhové interakce záchranné stanice živočichů na případu z Plzeňska. Práce se zabývá záchrannou stanicí nikoliv jako statickým prostorem, ale jako multilokální kolekcí situovaných událostí ovlivňovaných různými aktéry. Hlavním cílem práce je zjistit, jaké mezidruhové interakce na záchranné stanici živočichů probíhají a jakým způsobem. Pro tento cíl je třeba pochopit environmentálně etické postoje lidských aktérů a zjistit, jak tyto postoje konkrétní mezidruhové interakce ovlivňují. Dílčími cíli je identifikovat a popsat formy sociálních rolí, které zvířata v mezidruhových interakcích nabývají, a jaký vliv mají tyto kategorie na podobu interakcí. Výzkum má kvalitativní charakter, přičemž sběr dat probíhal prostřednictvím metodologické triangulace vícedruhového etnografického výzkumu, polostrukturovaných rozhovorů a analýzy tiskových zpráv. Výsledkem výzkumu bylo rozčlenění mezidruhových interakcí do celkem čtyř typů (odchyt, transfer, péče, dohled) v nichž bylo následně identifikováno sedm sociálních rolí zvířat (administrativní zvíře, pacient, výukové zvíře, mediální zvíře, imaginativní zvíře, rodič, architekt).

Klíčová slova: vícedruhová etnografie, záchranné stanice, mezidruhové interakce, zvířecí studia

Abstract

This bachelor's thesis explores multispecies interactions at a wildlife rehabilitation centre, specifically focusing on a case from the Plzeň region. The study approaches the rescue station not as a static space, but as a multi-locational collection of situated events influenced by various actors. The main aim of the thesis is to identify and describe the multispecies interactions occurring at the wildlife rehabilitation centre and to understand the nature of these interactions. To achieve this aim, it is necessary to comprehend the environmental ethical stances of human actors and to determine how these stances influence specific multispecies interactions. The secondary objectives are to identify and describe the forms of social roles that animals assume in these interactions, and to assess the impact of these categories on the nature of the interactions. The research adopts a qualitative approach, utilizing methodological triangulation through multispecies ethnography practices, semi-structured interviews, and analysis of the centre's press releases. The findings categorized multispecies interactions into four types (capture, transfer, care, supervision), within which seven social roles of animals were identified (administrative animal, patient, educational animal, media animal, imaged animal, parent, architect).

Keywords: multispecies ethnography, wildlife rehabilitation centre, multispecies interactions, human-animal studies

OBSAH

1.	Úvodem	13
2.	Mezidruhové interakce ve společenských vědách	15
2.1.	Vztah člověka a přírody, člověka a zvířectva	15
2.2.	Sřety lidí s divokou zvěří a záchranné stanice živočichů.....	18
2.3.	Vícedruhá etnografie	20
2.3.1.	Environmentální etika.....	23
2.3.2.	Praktikovaná péče v kontextu ochrany přírody	24
2.3.3.	Intersubjektivita: agency.....	26
2.3.3.1.	Problém antropomorfismu v mezidruhových interakcích	28
3.	Výzkumný problém	30
4.	Metodologická rozvaha	31
4.1.	Výzkumná strategie	31
4.2.	Metodologické postupy	31
4.3.	Výběr vzorku a terénu	33
4.4.	Primární a sekundární data, analýza dat	33
4.5.	Etické otázky výzkumu.....	35
5.	Mezidruhové interakce záchranné stanice	37
5.1.	Vztah k přírodě a ke zvířatům.....	39
5.2.	Typy mezidruhových interakcí na záchranné stanici.....	45
5.2.1.	Odchyt	45
5.2.2.	Transfer.....	47
5.2.3.	Péče.....	48
5.2.4.	Dohled	50
5.3.	Sociální role zvířat na záchranné stanici	55
5.3.1.	Administrativní zvíře	55
5.3.2.	Pacient	56
5.3.3.	Výukové zvíře.....	57
5.3.4.	Mediální zvíře.....	58
5.3.5.	Imaginativní zvíře.....	59
5.3.6.	Rodič.....	60
5.3.7.	Architekt	61
6.	Závěrem	63
	Bibliografie	65
	Elektronické zdroje	69
	Legislativní dokumenty	72

Přílohy	73
Příloha č. 1	73
Příloha č. 2	74

1. Úvodem

Uvažování o místě člověka v rámci lidských interakcí je na poli společenských věd jasně vymezeným a hojně diskutovaným tématem. V současnosti se však v sociálních vědách naskytuje posthumanistická rovina bezprostředního prolínání vztahů světa lidského s *více-než-lidským* světem přírody (např. Gibas a Parknerová, 2011; Pauknerová et al., 2016), která uvažuje o vztazích člověka a přírody ve světě antropocénu¹. V akademických kruzích se od konce 60. let 20. století vedou diskuse nad palčivými ekologickými hrozbami klimatické změny, jakým je např. ztráta ekosystémů a úbytek biodiverzity spojený s vymíráním druhů (Moldan, 2015). Témata klimatické změny tak prostoupila do politicko-sociální sféry (The Sustainable Development Goals Report, 2023) a Ministerstvo životního prostředí (2010) na svých stránkách uvádí, že jednou z příčin úbytku biodiverzity v Česku je urbanizace. S rostoucí mírou urbanizace se ničí a fragmentuje životní prostředí, což zapříčiňuje stále častější střety volně žijících zvířat a lidí (Manfredo, 2008).

Pro mnohé lidi, jakými jsou právě aktéři této práce, nejsou otázky ochrany životního prostředí pouhými vzdálenými tématy akademických a politických institucí, ale představují pro ně každodenní praxi. Ochránci přírody pečují o přírodu a krajinu nejrůznějšími způsoby. Záchranné stanice pečují o ochranu přírody tím, že rehabilitují volně žijící zvířata, která byla zraněná lidskou činností a účastní se na řadě projektů, jež těmto zraněním zcela předchází, čímž na negativní vlivy lidské činnosti na životní prostředí reflektují a pomáhají zamezit újmě dalších živočichů. „Rukama pracovníků záchranných stanic prošlo už více než 300 000 zvířat v nouzi.“ (údaj z webových stránek Zvíře v nouzi). Pracovníci záchranných stanic živočichů s volně žijícími druhy zvířat, která byla vlivem lidské činnosti nějak omezena, přicházejí do přímé interakce za účelem tato zvířata rehabilitovat a pokud možno navrátit zpět do volné přírody (Stýblo, 2019). V rámci ochrany přírody mohou tyto mezidruhové interakce nabývat celé škály různých podob v závislosti na svých účastnících.

¹ Antropocén představili vědecké komunitě Crutzen a Stoermer (2000) se vstupem do nového milénia, čímž podnítli badatele k přehodnocování vztahů člověka a přírody. Termín měl označovat novou geologickou epochu, která svým názvem zdůrazňuje planetární rozsah vlivu lidské činnosti, která je podle Crutzena a Stoermera srovnatelná s jinými zemskými silami na Zemi. V březnu 2024 však výkonný výbor Mezinárodní unie geologických věd antropocén jako novou geologickou epochu zamítl. Závěrem však uvedl, že termín bude nadále sloužit zejména sociálním vědcům, environmentalistům, politikům, ekonomům a široké veřejnosti jako užitečný koncept pro diskuse o vztahu člověka a přírody (Moldan, 2024).

Cílem této práce je identifikovat a popsat podobu konkrétních mezidruhových interakcí záchranné stanice živočichů, a to na případu z Plzeňska. V této práci jsou současné teoretické rámce mezidruhových interakcí v sociálních vědách nastíněny, a to se zvláštním důrazem na vztah člověka a přírody, člověka a zvířectva a některé aspekty péče o zvířata v kontextu ochrany přírody a problémů *více-než-lidské* intersubjektivitu. V další části práce jsou popsány metodologické způsoby, jakými byl veden vlastní vícedruhový etnografický výzkum na záchranné stanici a konečně popsány empirické poznatky výzkumu.

I přestože odborná literatura nabízí soubor etnografických prací zabývajících se mezidruhovými interakcemi v kontextu ochrany ohrožených druhů (např. van Dooren, 2019; Rose a van Dooren, 2011) a péče o hospodářská či exotická zvířata v azylových zařízeních a zoologických zahradách (např. Abrell, 2021; Blattner et al, 2019; Mäekivi, 2016), etnografických výzkumů záchranných stanic (*wildlife rehabilitation centres*), které sice o zvířata pečují, avšak navracejí je poté do volné přírody, je poskrovnu, zejména potom na území střední Evropy, která však ve ztrátě druhové biodiverzity² a střetu zvěře se člověkem netvoří výjimku. Tato práce proto může nabídnout unikátní perspektivu na způsob, jakým jsou mezidruhové interakce v záchranných stanicích živočichů vyjednávány, tj. jaká jsou specifika mezidruhových interakcí záchranných stanic a postojů lidských aktérů pracujících na záchranných stanicích, a do korpusu etnografických studií tak přispět.

² Vizte např. Endangered species in Europe: facts and figures (infographic) v European Parliament Topics, 2020.

2. Mezidruhové interakce ve společenských vědách

2.1. Vztah člověka a přírody, člověka a zvířectva

Na poli západního společenského diskurzu od sebe historicky již od antiky stála příroda a kultura odděleně (Cronon, 1996). V kontextu společenských věd, zejména sociokulturní antropologie, tato oddělenost typicky západních společností potom představovala tzv. *Nature–Culture* dichotomii, která tradičně odůvodňovala názor, že divočina a přírodní parky stojí samostatně od lidí, měst a farem, ve kterých se „skutečná“ příroda nenachází (Dove a Carpenter, 2008). Příroda této dichotomie tak představuje jednak divoký, nespoutaný prostor stojící proti uspořádané, lidské kultuře, která z něj sice vzešla, zároveň však stojí mimo něj – jednak také posvátný a ohrožený vzor, pomocí něhož „nepřirozenou“ civilizaci soudíme, a ježž musíme před civilizací zachránit (Cronon, 1996; Dove a Carpenter, 2008).

Posthumanistická představa degradace přírody lidskou kulturou je sice relativně nová a vykrytalizovala na přelomu tisíciletí, kdy Crutzen a Stoermer představují vědecké komunitě koncept nové geologické epochy antropocén, avšak vliv člověka na ekosystém, ve kterém žije, výsadou moderní doby není (Moldan, 2015). Řada sociálních vědců se dichotomii přírody a kultury snaží překonat. Mnozí feminističtí antropologové dospěli k názoru, že koncept přírody je ve své podstatě etnocentrický, neboť se při studiu jiných kultur zjistilo, že metafory a koncepty, jimiž vystihujeme přírodu, nejsou univerzální. Příroda je podle mnohých pouhým *sociálním konstruktem*, to znamená, že její chápání a popisování v rámci „západní“ kultury není přesnou reprezentací reality (Townsend, 2018). Podle Kirsten Hastrupové (2013) rigidní rozlišování přírody a kultury vede k přílišnému zjednodušování komplexních vztahů a vlivů, které mezi nimi existují, čímž sociálním vědám hrozí přehlížení jemných odstínů způsobů, jakými se lidské kultury a okolní svět navzájem přetvářejí.

Myšlený vztah člověka a přírody se tedy líhne z řady paradoxů, které prostupují skrze sociálně vědní (Cronon, 1996) a politické (Dove a Carpenter, 2008) přístupy k ochraně přírody. Pod záštitou termínu „ochrana přírody“ se přitom skrývá multidimenzionální a pestrý výklad praxí ochrany přírodních zdrojů, biodiverzity, ekosystémů a zvířat. Tyto praxe odpovídají na otázky co, jak a proč chránit, přičemž tak činí s různými zdůvodněními a nejrůznějšími způsoby. Jedním z přístupů k ochraně přírody jsou aktivity záchranných stanic živočichů, jež jsou předmětem této práce. Záchranné

stanice živočichů pečují o zraněná *divoká* zvířata, jež jsou spjata s prvky tzv. divoké přírody. Koncepty divoké přírody a její ochrany jsou přitom v sociálních vědách problematizovány.

Podle Cronona (1996: 17) je centrálním paradoxem konceptu divoké přírody právě zmiňované dualistické pojetí, v němž stojí člověk naprosto oddělen od přírodního. Koncept divoké přírody tedy přímo vychází ze zmíněné dichotomizace přírody a kultury. Když si podle Cronona dopustíme uvěřit tomu, že příroda, aby byla skutečná, musí být divoká (*nedotčená*) – přítomnost člověka v ní znamená její pád. Jestliže tedy v takto uvažované přírodě není místo pro člověka, nemůže nám taková příroda ani nabídnout prospektivní řešení pro environmentální problémy, jimž v současnosti lidstvo čelí. Míni, že zastánci biologické diverzity nahrazují pojem *divoké přírody* pojmem *biologické diverzity*, který sice působí vědeckěji, avšak když hovoří o „nedotčenosti“ ekosystémů, iluze posvátnosti přetrvávají. Paradox podle Cronona tkví v tom, že aby biologická diverzita (a divoká příroda sama) přežila, musí se pečlivě a reflexivně napomáhat řízením ekosystémů, jež jí udržují – idea přírody, jež může a musí být nechána o samotě, „nedotčená“, aby se rozvíjela podle vlastních prostředků, se oddaluje na daleké systémy. Následující generace už budou žít ve světě kompletně ovlivněném lidskou aktivitou, v němž už lidské a přírodní nebude možno vnímat odděleně. Vstupováním do ekosystémových dějů pro zachování nedotčené přírody nelze. Tomuto ostatně odpovídá teoretický koncept antropocénu, v němž má lidská činnost planetární rozměry (a v němž nedotčená příroda neexistuje).

Rovněž Tim Ingold (2000: 63) poznamenává, že západní společenský diskurz je založen na dualismu „přírodního“ a „lidského“, přičemž všechna zvířata patří zcela do světa přírody a lidé (kteří jsou také zvířaty) tak tvoří výjimku – jsou odlišní, protože podstata lidskosti přesahuje přírodu, zároveň však stále existuje část lidství založená na směsi živočišných charakteristik, jež zůstává uvnitř přírody. Předpokládat člověka, jenž „zasahuje“ do přírodních procesů, znamená předpokládat, že do nich zasahovat nemusí, že se může rozhodnout jinak – přírodu je pro tento předpoklad nutno zvažovat jako od člověka oddělenou. Tento rozporuplný postoj implicitně manifestuje v procesu domestikace, kdy se ochočená zvířata inkorporují do sociálních struktur společností tak, že se stanou objekty vlastnictví (Hurn, 2012). Člověk tak stojí v dominantním postavení nad přírodními věcmi (Ingold, 2000) a nad objektifikovanými zvířaty nabírá na kontrole (Hurn, 2012). Myšlenkový model *kontroly* a *dominance* nad zvířaty v procesu domestikace je však podle mnohých vědců ovlivněn historickým antropocentrickým předsudkem „západu“

(ibid.) a mnozí z nich se jej snažili přehodnotit podobně jako další aspekty plynoucí z dichotomie přírody a kultury.

Zvláštní kategorií domestikovaných zvířat jsou domácí mazlíčci, kteří jsou sice prodáváni a kupováni stejně jako jiná domestikovaná zvířata, ale stupeň objektifikace se může v jejich případě lišit. Hurnová (2012: 98) píše, že zatímco některé myšlenkové proudy chápou chov domácích mazlíčků na podobném základě dominance a kontroly, ve skutečnosti je realita rozmanitější. Argumentuje, že někdy mohou domácí mazlíčci zaobírat výchovnou funkci, když děti učí péči o nemluvňata nebo zodpovědnost, jiná vysvětlení chápou sociální funkci domácích mazlíčků, kdy mohou dokonce nahradit lidi coby náhradní děti, přátelé nebo ochránci. Někteří domácí mazlíčci jsou vnímáni jako členové rodiny, pro něž jejich lidští *příbuzní* často sami obětují své pohodlí a zdraví (ibid.). Různá dělení užitkových domácích zvířat a domácích mazlíčků mají své kulturní variace – v abrahámovské tradici je vepřové tabu z důvodu nečistoty, v hinduistické tradici je tabu hovězí z důvodu posvátnosti (Hurn, 2012), z čehož vyplývá, že kategorizace domestikovaných zvířat může mít své zvláštnosti sociálně konstruktivistického charakteru.

Své místo v tomto funkcionalistickém dělení zvířat a přírody zaobírají také zvířata „divoká“ – nedomestikovaná, se kterými záchranné stanice živočichů pracují. I ta mají své následné ontologické kategorizace doprovázené etickými implikacemi. V kontextu divokých zvířat a ochrany přírody provozované záchrannými stanicemi často hovoříme o pojmech ohrožených druhů. Cronon (1996: 18) uvažuje *ohrožené druhy* jako „zranitelné symboly biologické diverzity a náhradníky za divočinu samu“ – to znamená, že prohlášením druhu za ohrožený se plná síla posvátné divoké země soustředí do jednoho vyzdviženého organismu, jehož habitat se stává předmětem debaty o vhodném řízení a využití.

Ingold (2000: 62) píše, že jestliže jsou domestikovaná zvířata pod lidskou *kontrolou*, divoká zvířata musí být zvířaty *mimo kontrolu*. Leeová (2011) označuje divoká zvířata za životní formy nezávislé na lidstvu, avšak nikoli nedotčené lidstvem, divoká zvířata může podle ní představovat pro lidské živobytí hrozbu, konkurenci či předmět ochrany. V kontextu hrozby hovoříme o střetech člověka a divoké zvěři – ve většině případů je řeč o zvířatech, jež jsou označovány za problematická, protože nepasují do příslušných kulturních kategorií. Získávají status *transgresivních* zvířat (Hurn, 2012), jež narušují příslušné kategorie svým chováním, tělem anebo v kontextu prostředí, do něhož nepatří –

musí se s nimi zacházet jako s vyvrheli. Podle Hurnové se tak zvířata stávají obětmi lidského vykořisťování; reprezentují „divokost“, která je však přijatelná pouze v kontextu „divočiny“. Další významnou kategorií transgresivních divokých zvířat, se kterými pracují záchranné stanice, jsou *invazní druhy*. Invazní druhy jsou transgresivní kontextuálně, v závislosti na ekosystémové nise, v níž žijí. Invazními druhy jsou označovány nepůvodní druhy, jež podle nařízení EU „představují jednu z hlavních hrozeb pro biologickou rozmanitost a související ekosystémové služby“ (Úř. věstník č. 1143/2014). V nařízení se dále píše, že „výskyt nepůvodních druhů, ať již živočichů, rostlin, hub nebo mikroorganismů v nových lokalitách není vždy důvodem ke znepokojení. Značná část nepůvodních druhů se však může stát druhy invazními a takovéto druhy mají závažné nepříznivé dopady na biologickou rozmanitost a související ekosystémové služby, ale i jiné sociální a hospodářské dopady, a těmto dopadům je třeba předcházet.“ Podle van Doorena (2011) je termín *invazní druh* relační, protože neoznačuje druh jako takový, ale spíše konkrétní populace tohoto druhu, jež se jeví být ekologicky dekontextualizované – „nemístné“. Van Dooren dále říká, že rozdělení na *původní* a *nepůvodní* druhy je kritizováno, přičemž ústředním bodem této kritiky je skutečnost, že toto legislativní rozdělení je v zásadě založeno na reifikaci konkrétního historického okamžiku, který ignoruje dynamickou a proměnlivou povahu ekologií.

Lidé v západních civilizacích tedy typicky odlišují zvířata od divokých a domestikovaných, přičemž domestikovaná dále odlišují v závislosti na sociální funkci a užitečnosti, což obecně odpovídá západnímu dualismu světa přírody a světa člověka. Kategorie divokých zvířat obecně odpovídá jejich příslušnosti k divoké přírodě, jež v tradičním oddělení přírody a kultury stojí odděleně od lidí, přestože koexistují ve stejném světě a hranice přírodního a kulturního jsou sociálně konstruktivistického charakteru. S hustějším osidlováním planety lidmi dochází stále častěji ke střetům divokých zvířat a člověka, jimž se v souvislosti se záchrannými stanicemi živočichů bude věnovat následující kapitola.

2.2. Střety lidí s divokou zvěří a záchranné stanice živočichů

Manfredo (2008) píše, že narůstající střety lidí a divoké zvěře jsou zapříčiněny populačním nárůstkem obyvatelstva a s ním souvisejícím hustějším osidlováním lidmi, kteří přirozené prostředí divoké zvěři ničí, a zvěř je tak následně nucena přijít s lidmi do konfrontace. Tyto střety jsou nepřímé (např. škody na majetku či úrodě) nebo i přímé (krmení zvěře, srážka divoké zvěře s automobilem atd.). Krmení divoké zvěře lidmi může

vést k habituaci, při níž si zvířata lidí namísto hrozby identifikují s příjmem potravy (ibid.: 6) a tím mohou lidi ohrozit, a naopak lidé habituací mohou ohrozit zvířata.

O vysoké frekvenci střetů divokých zvířat s lidmi svědčí také statistiky, které na svém webu nabízí časopis Ochrana přírody (Stýblo, 2019) a které vychází z evidencí zvířat přijatých záchrannými stanicemi za roky 2007 až 2018. Záchranné stanice v ČR za poslední roky přijímají rekordní počty zvířat. Za rok 2023 to bylo přes 30 tisíc tvorů, z nichž se více než polovinu podařilo navrátit do přírody (ČSOP, 2023). Tak intenzivní nápor se však může podepsat na kvalitě práce, jelikož zejména poraněná zvířata a mláďata vyžadují nepřetržitý dohled a finančně nákladnou veterinární péči. O aspektech péče pojednává kapitola **Praktikovaná péče v kontextu ochrany přírody**. Podle Stýbla (2019) je sice častokrát obtížné jednoznačně určit příčinu zranění přijatého zvířete, přesto lze však spolehlivě říct, že téměř čtvrtina ze zvířat manipulovaných záchrannými stanicemi jsou zvířata zraněná, a z toho více než polovina zraněná střetem s člověkem (tj. automobilovou dopravou, nárazy do budov, rozvody vysokého napětí apod.).

Ministerstvo životního prostředí ČR (2024) popisuje záchranné stanice jako zařízení pro handicapované živočichy, jež žijí volně v blízkosti lidských sídel. Náplní těchto stanic je „živočichy vyléčit a pokud možno maximum z nich vrátit do jejich přirozeného prostředí“ (Ministerstvo životního prostředí, 2024). První záchranná stanice vznikla v roce 1983 na Moravě, později vznikaly stanice v Praze, v Chomutově či v Horažďovicích (Stýblo a Orel, 2013). Od roku 1997 jsou záchranné stanice na území ČR sdruženy Českým svazem ochránců přírody (ČSOP) pod Národní sítí záchranných stanic (ibid.) v programu Zvíře v nouzi. V současnosti v Národní síti záchranných stanic působí celkem 34 stanic, jež funkčně pokrývají celé území České republiky (údaje k červnu 2024 z webových stránek Zvíře v nouzi).

Program národní sítě záchranných stanic je jedním ze tří programů druhové ochrany ČSOP, dalšími jsou programy Ochrany biodiverzity a Místa pro přírodu (údaje z webových stránek ČSOP, 2024). Český svaz ochránců přírody se dále věnuje péči o krajinu: obnově biotopů, úklidu přírody, ale také zachování neživých koutů přírody, jakými jsou např. jeskyně. Druhová ochrana ČSOP zahrnuje na rozdíl od druhové ochrany záchranných stanic také rostliny a hmyz. Celkově vzato, ČSOP a záchranné stanice se v rámci ochrany přírody doplňují, přičemž ČSOP poskytuje širší kontext a podporu pro různé aktivity, zatímco záchranné stanice se soustředí na konkrétní a specializovanou péči o živočichy.

Činnost záchranných stanic se tedy liší od zastřešujícího ČSOP. Vedle ČSOP se ochraně přírody v České republice věnuje např. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK). AOPK je státní organizací, která zajišťuje v národním měřítku činnosti pověřené Ministerstvem životního prostředí a soustředí se na péči o krajinný ráz – biologickou rozmanitost krajín a ekologickou stabilitu (údaje z webových stránek AOPK). AOPK spravuje chráněné krajinné oblasti (CHKO) v ČR, v nichž regulují udržují a obnovují biotopy a monitorují populace ohrožených druhů rostlin i živočichů ve velkém měřítku. Na rozdíl od záchranných stanic je činnost AOPK krajinného rázu – to znamená, že pečuje o rozsáhlé krajinné celky, přičemž činnost záchranných stanic je konkretizovaná pouze na volně žijící druhy zvířat.

Záchranné stanice „poskytují komplexní péči handicapovaným živočichům od převzetí zraněného živočicha přes jeho vyšetření, léčení, rehabilitaci až – v ideálním případě – k vypuštění zpět do volné přírody“ (Stýblo, 2019). Přijímaná zvířata se do stanic dostávají různými způsoby, častokrát na principu spolupráce s veřejností, jež pracovníkům záchranné stanice přítomnost handicapovaného živočicha oznámí. V tomto směru lze hovořit o střetech lidí s divokou zvěří.

Téměř čtvrtinu ze všech zvířat přijímaných záchrannými stanicemi tvoří mláďata, přičemž asi 40 % z nich je odchyceno „zbytečně“, tj. vlivem aktivity needukované veřejnosti (Stýblo, 2019). Edukace veřejnosti je další z aktivit záchranných stanic. „Záchranné stanice srozumitelnou a nenásilnou formou budují vztah veřejnosti ke zvířatům, přičemž ekologická výchova je jedním z nejdůležitějších nástrojů. Hlavním cílem je snížit negativní dopady lidského jednání na život volně žijících zvířat i přírody jako celku a motivovat návštěvníky k ochraně živočichů.“ (Musilová a Červenková, 2013). Ekologická výchova vyučovaná záchrannými stanicemi má podobu přednášek na školách, v mezigeneračních centrech a kulturních zařízeních, ale také akcí pro veřejnost, poradenství, produkce a distribuce edukativních a reklamních předmětů a publikací.

2.3. Vícedruhová etnografie

Jedním z východisek snahy o teoretické překonání dichotomie přírody a kultury a zároveň metodologickým způsobem nahlížení na střety člověka a zvěře je vícedruhová etnografie – nový způsob reprodukce vědění sociokulturní antropologie, který do popředí badatelského zájmu staví vedle lidí i další formy života – rostliny, houby, zvířata, viry a mikroby. Podle Samantha Hurnové (2012: 205; 206) mají lidé ve vícedruhových

komunitách a ekosystémech podobné umístění, které se typicky přikládá organismům nelidským a na úrovni zemědělství, ekonomiky, kultury a zdraví jsou životní osudy lidských a nelidských organismů v „biosociálních světech životů a smrtí“ propleteny. Vícedruhová etnografie se tedy soustředí na to, jak životní osudy těchto organismů současně utvářejí a jsou utvářeny politickými, ekonomickými a kulturními aspekty (Kirksey a Helmreich, 2010), přičemž tak činí právě na periferiích rozmlžených hranic abstraktního přírodního a kulturního, a výsledky práce klade do kontextu ekologických hrozeb nové epochy antropocénu. „Antropologie může hrát důležitou roli v pomoci lidem porozumět způsobům, jak druzí vnímají zvířata, a jak tyto způsoby předurčují následné interakce.“ (Hurn, 2012: 165).

Pro vícedruhovou etnografii je ústřední popření tradiční představy, že „lidská povaha (...) je ve své podstatě – často řečeno, že ‚od přírody‘ – neměnná a pouze lidé přetvářejí své okolí od molekul po ekosystémy“ (Haraway, 2008). Pro takové popření je však nutné přehodnotit antropocentrický pocit lidské výjimečnosti či nadřazenosti, který tradičně sociální vědy doprovázel (Hurn, 2012) – čehož lze dočinit právě tak, že jej konfrontujeme „stejně tak výjimečnými, avšak výjimečně odlišnými životy ostatních zvířat“ (ibid.: 205). Vícedruhová etnografie zahrnuje tedy do terénního výzkumu nejen lidské, ale také nelidské druhy od rostlin a hub až po zvířata, jež jsou v jejím kontextu nejen symboly, pasivními objekty na pozadí lidské činnosti, metaforami či prostředky lidské potřeby a spotřeby, ale subjekty s vlastní subjektivní možností jednat, jejichž cesty jsou s lidskými historicky i evolučně provázány. To znamená, že nelidské druhy mají stejnou schopnost a sílu podílet se na podobě sociální reality jako lidé. Autoři jako Anna Tsingová (2013) považují lidský svět za inherentně sociální povahy, přičemž je nejen zakořeněn v přírodním světě, ale je založen na mezidruhové provázanosti uvnitř tohoto světa. Socialita podle ní však není výlučností lidského druhu – sociální vztahy jsou vrstvy, jimiž je život na planetě organizován. Socialita, tj. „spočívání ve spletených vztazích se svými blízkými“ (ibid.: 27) tudíž není ve vícedruhové etnografii omezena na lidi a zároveň však ani na jedince stejného druhu.

Vícedruhová etnografie uznává, že s lidmi další organismy žijí v různých formách, přičemž autoři Kirksey a Helmreich (2010: 552) uvádějí koncepty několika autorů: doprovodné druhy, nemilovaní druzí, vzájemné odtržení či režim vzájemné trpělivosti. Dokonce se „zvířata sama mohou stát antropology, když studují chování lidí, kteří je krmí, pasou a množí“ (ibid.). Na mezidruhové a zejména na lidsko-zvířecí vztahy lze historicky

nahlížet jako na nedílnou součást vzestupu lidské civilizace, ať už v kontextu lovu divoké zvěře v pravěkých společnostech či domestikace zvířat neolitickým člověkem (Hurn, 2012). Studium těchto interakcí tedy umožňuje rozmanitější náhled na socialitu, která je ve své holistické podobě více-než-lidská.

Etnografické studium mezidruhových interakcí probíhá tam, kde dochází ke koexistenci, přátelství či konfliktům. Podle Donny Harawayové (2008) tradiční způsoby chápání druhových hranic k popisu dynamické povahy mezidruhových interakcí nestačí. Podle ní se lidští a nelidští aktéři v procesu mezidruhových interakcí spoluutvářejí, vzájemně se tak ovlivňují a jejich evoluční trajektorie jsou propojené. Tento proces nazývá *spolusebeutváření*³ a zpochybňuje jím antropocentrické pojmání hranic lidského a nelidského. Tato bezprostřední mezidruhová protkávání se dějí v prostředí *kontaktních zón*, *terminus technicus* přirovnávající setkání zvířecího a lidského aktéra k setkání příslušníků dvou odlišných kultur, jež nemluví stejným jazykem, a musí proto lingvisticky improvizovat, často přitom v prostředí asymetrické mocenské dynamiky.⁴

„Vícedruhová etnografická začala zkoumat ty kontaktní zóny, kde nelidský život vstupuje, překrývá a spoluúčastní se na ‚lidských‘ realitách“ (Aisher a Damodaran, 2016: 294). Takové interakce zasazují do kontextu vícedruhových krajín, kde může dynamickým způsobem docházet k několika interakcím současně, a která se mohou rapidně měnit. Měnit se mohou také v závislosti na nerovnoměrné distribuci moci – typicky je to člověk, jenž přeměňuje a dominantně působí na své okolí (Kirksey a Helmreich, 2010). Záchranou stanici živočichů můžeme bezpochybně uvažovat jako kolekci kontaktních zón, kde dochází k mezidruhovým interakcím.

Vícedruhová etnografie není pouhým teoretickým rámcem přístupu ke studiu mezidruhových interakcí, slouží zároveň jako metodologické východisko v terénním výzkumu. O metodologické rovině vícedruhové etnografie je pojednáno v kapitole **Metodologické postupy**.

³ *Spolusebeutváření* je volný překlad spojení *becoming-with*, které Harawayová používá.

⁴ Harawayová (2008) píše, že označení kontaktní zóny nejdříve použila Mary Prattová ve svých (post)koloniálních studiích, podle které mocenská dynamika tedy referuje k nerovnoměrnému rozložení moci ve vztazích koloniálních společností. S aspekty mocenské nerovnoměrnosti potom pracuje i Harawayová, ačkoliv se vůči doslovné metafoře lidsko-zvířecích a koloniálních vztahů vymezuje.

2.3.1. Environmentální etika

Změny v povaze a dynamice mezidruhových interakcí uvnitř vícedruhových krajin lze pozorovat zejména v kontextu klimatické změny, přičemž asymetrické rozložení moci mezi druhy s sebou nese aspekty environmentální etiky a odpovědnosti, kterou lidé ve svém bezprostředním okolí pociťují, zejména přitom v rámci ochrany životního prostředí (Aisher a Damodaran, 2016). Postoje environmentální etiky hrají významnou roli v rozhodování, které musí pracovníci záchranných stanic činit, a propisují se tak do povahy mezidruhových interakcí, proto jim je v této kapitole věnována pozornost.

Binka (2008) rozlišuje několik základních konceptů environmentální etiky. Patří mezi ně biocentrismus, jež je založen na principu ochrany života pro život sám. Lze ho označit za jakousi etiku úcty k životu a v souvislosti odpovědnosti člověka vůči přírodě stojí na povinnostech „nepoškozování, nezasahování, podpora tam, kde je to nutné, odškodňující spravedlnost“ (ibid: 91). Každá živá bytost má svou vnitřní hodnotu. Dále Binka rozlišuje environmentální egocentrickou a systémovou etiku, jež je více než na morální odpovědnosti založena na vědeckém poznání ekosystémů a přírody. Od biocentrismu se liší decentralizovaností člověka, tj. odstupem od antropocentrismu a holistickou perspektivou celistvostí ekosystémů.

Environmentální antropocentrismus je další z Binkou identifikovaných přístupů environmentální etiky – jde o snahu zachování ústředního postavení člověka a ochrana ostatních živých tvorů a přírody je smysluplná, protože poskytuje člověku hodnotu. Environmentální antropocentrismus potom rozlišuje na slabý a silný, přičemž slabý antropocentrismus „nevyžaduje těžko obhajitelný postoj hodnoty pro sebe ne-lidských objektů a zároveň poskytuje možnost vytvářet závazky, které jdou za pouhé uspokojování lidských potřeb.“ (ibid.: 99). Silný antropocentrismus je založen na lidských hodnotách, jež stojí na lidských potřebách a cítění, a ochrana přírody by tak měla směřovat k člověku příjemným a užitečným věcem.

Dále Binka identifikuje tzv. hlubinně ekologickou environmentální etiku, která v posthumanistickém charakteru principiálně odmítá dichotomii přírody a kultury. Odmítá tedy antropocentrický pohled na ochranu přírody. Vše živé je si podle hlubinně ekologické environmentální etiky rovné – „pocitové a emocionální vlastnosti nejsou součástí subjektu, ale existují objektivně jako součásti jistých abstraktních celků“ (ibid.: 102). Pocity a přívlastky, jež lidi s přírodou spojují, jsou tak zahrnuty nad jejich poznávací a hodnotící

proces. Poškození přírody je podle hlubinně ekologické environmentální etiky poškozením nás samých. Dalším přístupem je sociálně ekologická environmentální etika, jenž je podle Binky společenskou reakcí na ekologickou krizi. Příčiny ekologické krize tkví ve společenských vztazích, životních stylech a politicko-ekonomických vztazích.

Mäekiviová (2016) píše ve své esejí o environmentální etice zoologických zahrad, které chovají zvířata *ex situ* a navracejí je zpět do volné přírody. Taková zařízení se řídí principy pěti svobod – svobody od hladu a žízně, svobody od diskomfortu, svobody od onemocnění, svobody běžného chování a svobody od strachu. Podle autorky se zoologické zahrady musejí opírat o pohled návštěvníků, na nichž jsou finančně závislé. Přístupy veřejnosti jsou přitom často humanistické – zvířata v zoologických zahradách jsou tak jakýmsi post-zvířaty. Jejich životy a prostředí jsou kulturně ovlivněny tak, aby korespondovaly s morálními hodnotami lidí. Principy pěti svobod jsou tak značně omezeny, což může komplikovat snahu o navrácení zvířete do *in situ* prostředí. Je například tabu (a častokrát ilegální), aby velcí predátoři před zraky návštěvníků lovili své přirozené kořisti, avšak pro navrácení predátora do přírody je nutné, aby ovládal instinkty lovu. S menší kořistí to tak často být nemusí, protože lidé typicky s menšími bezobratlými a obratlovci tolik nesoucí, a pohled na krmení např. živými myši není tak kontroverzní. Na druhou stranu pro navrácení a úspěšné šance na přežití zvířete, jež by *in situ* představovalo kořist, je nutné, aby dokázalo instinktivně bojovat o přežití. Takový „výcvik“ by však zvíře vystavovalo stresu, jež se rovněž s principy pěti svobod neshoduje. Druhá ochrana přírody v zoologických zahradách je tak regulována nejen zákony, ale také veřejným míněním a Mäekiviová tedy označuje ochranu přírody zoologických zahrad za sociální proces, jenž podléhá morálním měřítkům lidí.

Ve světě klimatické změny existuje celá řada přístupů a motivací pro praktiky zastřešené pojmem ochrana přírody. V zařízeních, kde dochází k přímé mezidruhové interakci za účelem rehabilitace, jakými jsou právě záchranné stanice, lidští aktéři o zvířata pečují. Péče je přitom komplexním fenoménem, jež je v kontextu ochrany přírody problematizován.

2.3.2. Praktikovaná péče v kontextu ochrany přírody

Na předpokladu environmentální odpovědnosti pečují ochránci přírody o přírodu a o zvířata. De la Bellacasová (2012) uvažuje o péči jako *uvádění (se) do souvislosti*. Rozšiřuje tak koncept situovaného vědění Donny Harawayové, podle kterého nelze naše vědění a

uvažování oddělit od souvislostí světa, v němž žijeme. Péče je na tomto ontologickém základě sama vztahová a situační (*v souvislostech*) – zahrnuje vše, co děláme pro udržení, pokračování a opravu našeho světa, jež je složen z heterogenních a na sobě vzájemně závislých forem. V tomto kontextu *pečovat* o něco nebo o někoho podle de la Bellacasové znamená *vytvářet vztah*. Péče je pro ni tedy „nenormativní povinností“ – není vynucována mravním řádem, přesto musí být pro kvalitu života praktikována. V tomto smyslu je péče takřka nevyhnutelná a rovněž úroveň obyvatelnosti světa je na péči nevyhnutelně závislá – pečovat o okolí znamená neustálou starost o okolí vytvářením udržitelných a vzkvétajících vztahů, nikoli pouhou rutinní údržbou.

De la Bellacasová (2012) myšlenku normativní moralistické konceptualizace péče odmítá dále z důvodu nejednoznačnosti jejích významů. Říká, že pro udržení světů vzájemné provázanosti vyžaduje péče materiální zapojení v činnosti fyzické práce, jež je často spjata s vykořisťováním. Avšak toto propojení péči a tato vzájemná závislost není smlouvou, nýbrž okolností či dokonce předpokladem. Praktikovaná péče ve své aktivní i pasivní podobě tedy není nutně uspokojující a uklidňující činností, nýbrž vyžaduje spoustu kompromisů. Nejedná se o žádné harmonické soužití, ale o řešení problémů, jež s sebou na sobě vzájemně závislé soužití nese. Péče tak nemusí mít podobu pečování *o někoho*, ale také mít o něj starost a vyjádřit o něj zájem (Abrell, 2021) či kritiku. V kontextu záchranných stanic tento feministický koncept péče může znamenat starost obtěžkanou výše popsanou environmentální odpovědností. Koncept péče založený na vztahovosti a vykořisťující práci tak rozšiřuje relační povahu vícedruhové etnografie.

„Zas a znovu jsem spatřoval, jak péče o některé jedince a druhy znamená utrpení a smrt pro jiné.“ (van Dooren, 2014: 292).

Van Dooren se ve své eseji ptá, co to znamená pečovat o ty, jež jsou na pokraji vyhynutí. Rozšiřuje tak práci de la Bellacasové, zejména aspekty péče jako stavu životně nezbytné citovosti, etické povinnosti a aplikované práce, která vyžaduje více než „abstraktní přání všeho dobrého, vyžaduje, že se zapojíme specifickým způsobem“ (ibid.: 291). Péče vyžaduje neustálé kritické zapojení s její vlastní produkcí a praxí – vyžaduje zvědavost, potřebu dovědět se více, poznávat společné historie – v kontextu vícedruhové etnografie to může být snaha o poznání historií koevoluce, soužití, zemědělství či domestikace. To znamená aktivní přehodnocování předem zavedených kategorií a struktur

a vytváření nových možností jejich řešení. Potřeba dozvědět se více podle van Doorena vystupuje z péče v podobě snahy o hluboké, kontextuální a kritické vědění, které působí na emocionální, politickou i epistemologickou stránku věci. Přístupovat k péči jako ke kritice je podle něj předpokladem pro kvalitnější péči o ohrožené druhy – od přehodnocení denních rituálů bezprostřední péče o konkrétní zvířata po zpochybnění širších souvislostí toho, co považujeme za v kontextu ochrany přírody za nezpochybnitelné. Van Dooren se na tyto otázky ptá v souvislosti s výzvami badatelské činnosti environmentálních společenských věd, avšak na podobných teoretických základech lze uvažovat také operování v „první linii“ – tj. péči, jež bezprostředně provozují ochránci přírody v terénu.

Z řady výzkumů vyplývá, že mezi pracovníky zařízení, kde se pečuje o druhé (lidi i zvířata) panuje jakási únava ze soucitu (*compassion fatigue*) (např. Cocker a Joss, 2016; Jacobs a Reese, 2021). Jde o jakési vyhoření či vyčerpání z péče, expozice traumatizujícím pohledům a z práce, která vyžaduje soucit, jež vede ke snížené schopnosti empatie. Únava ze soucitu může být jedním z projevů výše popsaného konceptu péče, podle kterého je praktikovaná péče vyčerpávající a náročnou aktivitou, která však vede ke zlepšování podmínek zúčastněných.

Jedním z předpokladů péče o zvířata je podle van Doorena (2014) intersubjektivita, jež umožňuje se zvířaty soucítit, a která rozšiřuje významy vícedruhovému etnografii a environmentální odpovědnosti etické obligace péče o konkrétní zvířata. O intersubjektivitě a jejích významech bude více pojednáno v následující kapitole.

2.3.3. Intersubjektivita: agency

V procesu mezidruhovými interakcí, v nichž mají nelidští aktéři schopnost vlivu na podobu sociální reality, se tito aktéři mění z objektů na subjekty, a tyto mezidruhovými interakce se označují jako intersubjektivní (Hurn, 2012). Intersubjektivita tedy označuje aspekt fenomenologického přístupu v antropologii, kdy subjektivní a vědomé „bytí-ve-světě“ aktivně vytváří významy a interpretace a tuto aktivitu přisuzuje i ostatním – subjekt si je tedy vědom sám sebe a totéž předpokládá u druhého (ibid.). U zvířat je tento předpoklad však problematický, jelikož je nepravděpodobné, že dochází k uvědomělému vlivu a k jeho následné interpretaci v té míře, jako tomu dochází u lidí. Se zvířaty se tedy zachází střídavě jako s objekty a subjekty v závislosti na situaci (Hurn, 2012). To však předpokladu intersubjektivitě nebrání. Podle Samantha Hurnové (2012) předpokladem intersubjektivitě není správný odhad pochopení a vjemu druhého, ale empatie a

uvědomění, že zážitek druhého se od toho našeho nějakým způsobem liší – tzv. předpoklad možností vícero možností.

Hurnová (2012: 128) možnost vícero možností odvíjí od Wittgensteinova citátu: „Kdyby mohl lev mluvit, nerozuměli bychom mu“, jež otevírá dveře právě dalším možnostem způsobů komunikace. Neverbální komunikace tělem je podle ní už dávno přijímaným prostředkem antropologického porozumění mezi lidskými subjekty, proto by mohla představovat jedno z řešení „problému“ mezidruhové intersubjektivní komunikace. Možnosti mezidruhové komunikace překonávají antropocentrický předpoklad lingvistického jazyka coby předchůdce myšlení, což Hurnová ilustruje na několika případech z biologických věd, jež dokázaly schopnost zvířat užívat symbolického jazyka vokálních reprezentací.

Agency neboli subjektivní možnost jednat, je ve své nejširší definici schopnost něco ovlivnit či na něco působit (Blattner et al. 2019). Podobně jako Blattnerová et al chápe tato práce *agency* relačním způsobem, tj. jestli a jak je subjektivní skutečnost uznávána druhými. Vícedruhová etnografie nejenže „propůjčuje hlas, možnost jednat a subjektivitu nelidským aktérům“, ale zejména nás „radikálně nutí tyto kategorie analýzy přehodnocovat, protože se týkají bytostí všech“ (Kirksey a Helmreich, 2010).

Pro autory Blattnerovou et al. (2019) bylo uznání zvířecí *agency* důležité pro rozeznání různých sociálních rolí, jež v jejich výzkumu zvířata zastupovala. Nejenže tímto uznáním vyzývali tradiční antropocentrická porozumění mezidruhových interakcí, která znemožňují uznání podílení nelidských aktérů na podobě sociální reality, zároveň tím zohledňovali etické aspekty záchranné stanice, v nichž je důležité znát potřeby zvířat, které jsou mnohdy sociální povahy. Podle autorů *agency* závisí na předpokladu uznání subjektivní existence další subjektivní existencí, v kontextu záchranné stanice živočichů to znamená přijetí zvířecí subjektivní existence lidskými subjekty. Na těchto předpokladech je poté možné zkoumat komplexní sociální dynamiku, která z mezidruhových interakcí vystupuje a v jejímž rámci lidé a zvířata zastupují barvitě sociální role. Tato práce se soustředí na uznání zvířecí subjektivní existence pracovníky záchranné stanice podobným způsobem jako autoři případové studie.

Odpověď na otázku, jaký přístup k zobrazení zvířecí perspektivy v antropologickém výzkumu zaujmout – zda vůbec lze ne-lidskou subjektivitu „doopravdy“ poznat – je podle většiny antropologů nedosažitelná podobně jako je tomu při hledání odpovědi na otázku absolutního poznání objektivní „reality“ lidských subjektů (Hurn, 2012: 209). Hlavním

předmětem zájmu by tedy měla být snaha porozumět tomu, jak lidští aktéři zvířata vnímají, protože i když je dosažitelnost rekonstrukce „opravdové sociální reality“ v antropologii nekonzistentní, antropologové se k ní mohou pokusit alespoň přiblížit příslušnou dedukcí (ibid.: 210). Právě snaha porozumět tomu, jakým způsobem vnímají lidští aktéři své zvířecí spoluaktéry, se stala ústředním zájmem této práce.

„Nejsilnějším nástrojem ekologické výchovy v záchrané stanici je konkrétní životní příběh libovolného zvířete, protože pomáhá člověku alespoň částečně se ztotožnit s jiným tvorem. Zvíře již není bezejmenný cizí objekt, ale živoucí a cítící tvor, který má svůj osud ovlivněný člověkem, a je možné s ním navázat vztah.“ (Musilová a Červenková, 2013). Právě intersubjektivita je předpokladem pro tento aspekt ekologické výchovy, která tvoří jeden z pilířů činnosti záchraných stanic. Intersubjektivita však stojí na tenké hranici s antropomorfizací zvířat, tj. přisuzování lidských vlastností zvířecím tvorům. O antropomorfismu pojednává následující kapitola.

2.3.3.1. Problém antropomorfismu v mezidruhových interakcích

Intersubjektivita mezidruhových interakcí stojí před výzvou antropomorfizačních tendencí nahlížení na zvířecí subjekty. Hurnová (2012: 210) píše, že po překonání uvědomění nedosažitelnosti rekonstrukce "objektivní skutečnosti" – tj. uvědomění, že stejně jako nikdy nezjistíme, co si doopravdy myslí ostatní lidé, nemůžeme nikdy zjistit ani to, zda a co si doopravdy myslí zvířata – nadále riskujeme přisuzování lidských vlastností nelidským subjektům. „Tento zdánlivě sémantický rozdíl je ve skutečnosti nesmírně významný, protože pokud je sebeuvědomění a záměr pouze připisován místo uznáván, pak výsledná interakce nemůže být doopravdy intersubjektivní.“ (ibid.).

Jedním z možných řešení problému antropomorfismu může být egomorfismus, koncept, jež podle Hurnové (2012: 210) navrhuje Miltonová, která tuto překážku intersubjektivitě řeší *uznáním osobnosti* u zvířat na základě naší vlastní schopnosti rozumět věcem skrze jejich vlastnosti. Hurnová dále píše, že tato schopnost je podle Miltonové zcela závislá na našich osobních zkušenostech a světonázoru, což ilustruje na příkladu farmáře, jež nestojí o to porozumět „skutečným“ pocitům svého skotu před jatkami, jelikož by mu to způsobilo vážnou kognitivní disonanci. Hurnová nadto předpokládá, že když jsou lidé osvobozeni od tradičního dělení přírodního a lidského (dualismus přírody a kultury detailně popsán v kapitole **Vztah člověka a přírody, člověka a zvířectva**), chování zvířat může být pozorováno a interpretováno podobně jako chování lidí – zvířatům tak (stejně

jako lidem) může a nemusí být *uznána* osobnost, jež se bude ve svých specifikách lišit v závislosti na konkrétním vztahu uznávajícího a uznávaného.

Abrellová (2021) narazila ve svém výzkumu azylových farem pro hospodářská a exotická zvířata na zajímavý aspekt antropomorfismu, a to sice na projekci ableismu⁵ na zvířata, jež mají důsledku onemocnění či nehody limitovanou možnost pohybu (např. amputovanou nohu). Jestliže na taková zvířata nahlížíme jako na *mrzáky*, jež nemohou žít spokojený život, projektujeme na ně naše vlastní představy o tom, jak takové zvíře prožívá život a jak by mělo jeho tělo fungovat.

Výše popsané aspekty teoretických stanovisek sloužily jako směrodatný předpoklad výzkumného problému této práce a jsou zrcadleny v kapitole **Mezidruhové interakce záchranné stanice**.

⁵ Ableismus označuje diskriminaci či předsudky vůči tělesně či mentálně postiženým.

3. Výzkumný problém

Následující kapitoly se zabývají předmětem výzkumu této bakalářské práce, výzkumným problémem, popisem metodologie a výsledky empirického výzkumu. Výzkumným problémem této práce jsou mezidruhové interakce záchranné stanice živočichů případu z Plzeňska. Předmětem výzkumu jsou aktéři záchranné stanice.

Asambláž⁶ sociální reality záchranné stanice živočichů utvářejí bezpochyby jednak lidé, kteří se podílí na její organizaci a chodu, ale zároveň také zvířecí jedinci, kteří jsou sice tradičně chápáni coby symboly či pasivní prostředky lidského utváření (Aisher a Damodaran, 2016), ale pro studium mezidruhových interakcí je nutné s nimi počítat také jako s aktéry, kteří mají skutečnou možnost působit na podobu sociální reality, jež je typicky přikládána aktérům lidským (Tsing, 2013). Od tohoto uvědomění se odvíjela základní výzkumná otázka: *Jaké mezidruhové interakce můžeme v prostředí záchranné stanice živočichů pozorovat?* S takto formulovanou primární otázkou se v průběhu výzkumu a zakotvování teorie vyčleňovaly otázky následující:

1. *Jak lidští aktéři záchranných stanic živočichů vnímají přírodu a zvířata a jejich ochranu?*
2. *Jakých forem agency – sociálních rolí – nabývají zvířata v záchranné stanici živočichů?*

⁶ Pojem asambláž (francouzsky *assamblage*) propůjčila postmodernímu obratu „k alternativní reflexi světa a kultury“ teorie výtvarného umění (Malina a Renčín, 2009). Ve filosofii s termínem podle Naila (2017) pracovali Gilles Deleuze a Félix Guattari a v humanitních vědách termín označuje dynamickou (nikoli statickou) a přetrvávající kontinuitu sociálního světa, který se skládá z heterogenních prvků, jež jsou vzájemně propojeny a neustále se přetvářejí v komplexních procesech vztahů a interakcí.

4. Metodologická rozvaha

4.1. Výzkumná strategie

Výchozí výzkumnou strategií této práce byl kvalitativní výzkum, který umožňuje vhlédnout a porozumět sociální realitě zevnitř, resp. slovně popisuje objekty, subjekty (aktéry), způsoby, činnosti, časovost, prostorovost a interpretace sociální reality (Novotná, Špaček a Šťovíčková, 2019). Novotná (2019: 269) píše, že cílem kvalitativního výzkumu je „...důkladně, do hloubky, prozkoumat stanovený problém“ a vyznačuje jej otevřeností, pružností a flexibilitou. Jak už bylo řečeno výše, do výzkumu bylo vstoupeno s jasně vymezeným výzkumným problémem a bez fixně vymezených dílčích výzkumných otázek – měl tedy charakter rozvíjejícího se výzkumu, jež je pro kvalitativní výzkumnou strategii typický (Punch a Hendl, 2008). To znamená, že byl badatelský zájem v neustálé přeměně na základě toho, co bylo zrovna zjišťováno (Novotná, Špaček a Šťovíčková, 2019) a výzkumné otázky tak byly konkretizovány v průběhu bádání, tj. přizpůsobovány v návaznosti na analýze dat nasbíraných metodologickými postupy.

4.2. Metodologické postupy

Z důvodu obtížné proniknutelnosti do terénu – nekonstantní míry *sociálního přístupu* a pouze *okrajového členství* uvnitř terénu (Heřmanský, 2019: 357; 359), jsem se rozhodla zvolit metodologickou triangulaci (Novotná, 2019: 285) a kombinovat techniky sběru dat. Ústřední technikou sběru dat byl etnografický (terénní) výzkum, v rámci kterého bylo prováděno zúčastněné pozorování. V kombinaci s terénním výzkumem byly provedeny také dva polostrukturované rozhovory. Terénní výzkum na záchranné stanici živočichů probíhal od prosince 2023 do dubna 2024. Do terénu jsem vstupovala jako *outsider*, tzn. bez předchozích vazeb či známostí. V rámci svého výzkumu jsem se snažila aktivně zapojit také na chodu stanice, domluvila jsem se tedy na charakteru dobrovolnické výzkumné stáže a jednou se mi tak částečně povedlo okusit si také pozici *insidera*. *Dveřníkem a klíčovým informátorem*⁷ se mi stala výkonná osoba záchranné stanice, pan Dlask (osoby jsou uváděny pod pseudonymy, vizte **Etické otázky výzkumu**) – prováděl mě stěžejními informacemi, zprostředkoval setkání, doporučoval mi další osoby se

⁷ Pojmy *outsider*, *insider*, *dveřník* a *klíčový informátor* používá Martin Heřmanský ve kapitole Zúčastněné pozorování v knize *Metody výzkumu ve společenských vědách* (2019). Těmito termíny označuje role, jež jednotliví aktéři (včetně výzkumníka) ve výzkumu zaujímají.

stancí spojené (např. na polostrukturované rozhovory) a odkazoval mě na sekundární data. Rovněž jsem s ním během pobytu v terénu provedla řadu nestrukturovaných rozhovorů (Zandlová, 2019: 326).

Důležitým aspektem mého terénního výzkumu bylo zahrnutí vícedruhové etnografie, jejíž principy této práci umožnily soustředit se na to, zda lidští aktéři berou při kontaktu se zvířaty v potaz zvířecí perspektivu, jakým způsobem tak činí, jaké aspekty environmentální etiky s sebou akcent uznávané zvířecí perspektivy nese a jak s těmito aspekty lidští aktéři pracují. Soustředila jsem se tedy na emickou perspektivu (Novotná, 2019: 279) lidských aktérů, tj. jak rozumí, zakouší a interpretují kontaktní zóny a interakce s aktéry zvířecími. Zachycenou emickou perspektivu jsem dále reflexivně interpretovala do perspektivy etické (ibid.).

V dubnu 2024 jsem technikou nabalování (Novotná, Špaček a Šťovíčková, 2019) získala kontakty na dvě dobrovolnice, které na stanici působí, s nimiž jsem v prostorách terénu provedla polostrukturované rozhovory. Zandlová (2019: 317) nazývá kvalitativní rozhovor situovanou událostí, tedy jako „kontextuální událost, při níž jsou ve vzájemné interakci či spolupráci mezi tazatelem a dotazovaným konstruovány významy a porozumění.“ Rozhovory mi tedy poskytly hlubší porozumění emické perspektivě aktérů a v kontextu výzkumných otázek mi dále pomohly nahlédnout na jejich interpretaci a jejich porozumění mezidruhovým interakcím.

Pro polostrukturované rozhovory jsem si připravila rámcovou osnovu otázek, jejichž pořadí nebylo neměnné (Zandlová, 2019) a já je tak mohla pokládat v závislosti na kontextu rozhovoru, tj. plynule navazovat na zmiňovaná témata – doptávat se na další věci, v závislosti na kontextu anebo některé otázky vynechat, jelikož už byly nepřímou dotazovanou zodpovězeny. Témata připravených otázek⁸ představovala např. vztah dotazované k přírodě a témata improvizovaných, kontextuálních otázek⁹ zahrnovala např. komunikaci se zvířaty. Flexibilita polostrukturovaného rozhovoru mi umožnila plně se věnovat dotazovaným a rozhovory tak měly přirozený a uvolněný charakter. Situovanost rozhovoru v prostorách terénu, kde to dotazované důvěrně znají, a flexibilita polostrukturovaného rozhovoru, mi umožnila navázat s dotazovanými důvěru.

⁸ Vizte **Příloha č. 1.**

⁹ Vizte **Příloha č. 2.**

4.3. Výběr vzorku a terénu

Na teoreticko-metodologickém základě vícedruhové etnografie, tj. zaměření na lokálně soustředěnou ochranu přírody, na studium kontaktních zón a také na aspekty environmentální etiky, jsem se rozhodla pro výběr záchrané stanice živočichů coby místa, kde se všechny tyto procesy uskutečňují. Terén záchrané stanice tedy představuje zároveň *teoretický výběr vzorku* (Novotná, Špaček a Šťovíčková, 2019) tohoto výzkumu. To znamená, že „součástí celého výzkumného procesu (...) je i tvorba vzorku, tj. identifikace aktérů, kteří se na sledovaném procesu/jevu/fenoménu, podílejí...“. Účelovost výběru vzorku spočívala ve stanovení kritéria spřízněnosti se stanicí, s procesem její činnosti a lidské či zvířecí příslušnosti (do mezidruhových interakcí lze zařadit také rostliny a houby, svůj výzkum však soustředím na zvířecí aktéry, na jejichž ochranu se stanice soustředí). Aktéry se tak stávali hasiči, labuť, bobří či zaměstnanci plynárny v závislosti na čase, prostoru a smyslu situace. Vzhledem k povaze stanice, která sice existuje pouze lidským přičiněním, avšak bezprostředně závisí na nutnosti existence zvířat, a zároveň s ohledem na povahu výzkumného problému mezidruhových interakcí, jsem se rozhodla zvířata (alespoň částečně) oprostít z kategorie předmětů či objektů výzkumu, a zahrnout je tak mezi subjekty (tj. aktéry) sociální reality podle toho, jak jim v interakcích rozumějí lidští aktéři.

Prostorovost vybraného terénu měla několik podob a neomezovala se na lokalitu základny záchrané stanice (tj. na konkrétní pozemek a adresu), ale měla podobu výjezdů do krajiny, kde se uskutečňovaly také kontaktní zóny. Terénem tak byla celá působnost stanice, nikoliv pouze její lokalita, etnografii tak lze označit za *multi-lokální* (Heřmanský, 2019: 384). Celkem jsem v terénu strávila pět dní, přičemž lokalitu jsme v rámci těchto pěti dnů změnili sedmkrát.

4.4. Primární a sekundární data, analýza dat

Primární data představují terénní poznámky ze zúčastněného pozorování na stanici a také polostrukturované rozhovory, které jsem na základě terénního výzkumu vytvořila a realizovala v dubnu 2024 tak, aby doplnily nejasnosti z terénu. Sekundární data tvořila rozsáhlá komunikace záchrané stanice s veřejností prostřednictvím tiskových zpráv, informací z webových stránek stanice a z mediálních článků lokálních novin.

V průběhu zúčastněného pozorování jsem si zapisovala heslovité poznámky do poznámkového aparátu v mobilním telefonu, které jsem posléze přepsala do souvislého textu do terénního deníku v počítači. Poznámky v telefonu i v terénním deníku byly

popisného i reflexivního typu (Heřmanský, 2019: 376, Heřmanský, 2019: 437). Terénní deník jsem doplňovala také fotografiemi prostředí, předmětů i aktérů a také novinovými články a odkazy na webové stránky, které korespondovaly s probíranými tématy, lokalitami, osobnostmi atp. Jednou z analytických činností je dle Heřmanského (2019: 422) také samotná redukce dat: tzn. záměrné či nezáměrné vynechávání některých informací, na které při výzkumu narážíme. Redukce se v případě této práce projevila zejména na terénním výzkumu, při němž bylo velmi obtížné mít na paměti v dynamickém terénu hned několik informací současně a zároveň být neustále aktivně vnořena do dění v něm a absorbovat informace nové. Novotná (2019: 278) o redukci dat píše, že „mnoho společenských vědců zdůrazňuje, že empirická data jsou pouze redukovanou reprezentací sociální reality.“ Povaha reprodukováných dat tedy závisela kromě situovanosti výzkumníka také na situovanosti dat (Heřmanský, 2019: 372).

Polostrukturované rozhovory byly nahrávány na záznamník zvuku v mobilním telefonu a následující den byly pasportizovány a přepsány doslovnou transkripcí (Zandlová, 2019: 346; 347) a posléze přetvořeny na transkripci redigovanou (ibid.: 349), která vynechává nadbytečné slovní výplně („prostě“, „jakoby“, „eh“), zádrhly či opakovaná slova a doplněny o komentáře podstatných neverbálních projevů jako „(smích)“, „...“ v případě kratší pomlky a „(ticho)“ v případě výrazného pozastavení. V citacích rozhovorů byly některé slovní výplně pro zachování autenticity dotazovaných komunikace ponechány (vizte Přílohy). Transkripce rozhovorů do souvislého textu mi pomohla při analýze systematicky podchytit nuance rozebíraných témat a lépe je interpretovat, zároveň jsem však díky transkripci narazila na nevyužitě šance doplňujících otázek a na vlastní nedostatky schopnosti vhodné formulace otázek, což mělo negativní vliv na kvalitu a rozsah získaných dat.

Vizualizovaná data utvořená zápisky z terénního deníku společně s transkribovanými rozhovory mi pomohla promýšlet, porovnávat a reflektovat vybraná témata a (re)formulovat některé úvahy. Činila jsem tak pomocí segmentace a kódování (Heřmanský, 2019: 429), tzn. že textová data jsem si rozčlenila na segmenty – zpravidla odstavce, ale i věty nebo jen slova, k nimž jsem následně přiřazovala kódy, jež jsem průběžně identifikovala již v průběhu výzkumu, a které měly s ohledem na teoretická východiska induktivní i deduktivní charakter (ibid.: 431). Kódované segmenty se častokrát překrývaly – některá data obsahovala analyticky relevantní významy odpovídající několika kódům. Ke kódům jsem si vytvářela interpretativní poznámky a úvahy, průběžně je společně s odkazy

na konkrétní segmenty zaznamenávala do vlastních schematizací, což mi umožnilo nadále stanovovat náležité spojitosti mezi identifikovanými kódy, vytvářet nadřazené kategorie, nové relevantní kódy a třeba také filtrovat kódy irelevantní. Na základě uspořádání kódovaných segmentů jsem si vytvořila přehlednou typologii mezidruhových interakcí, sociálních rolí a konceptualizace přírody a zvířat lidskými aktéry, o nichž je pojednáno v kapitole **Mezidruhové interakce záchranné stanice**.

Sekundární data mi pomáhala hlouběji pochopit celistvost výzkumného problému, povahu aktivit záchranné stanice a chování nelidských aktérů. Za sekundární data považuji hojné tělo tiskových zpráv, které stanice pravidelně produkuje, závěrečné roční zprávy, odborné zprávy, evidence pacientů, informace na webových stránkách, výstavy, fotografie a novinové články v mediích.

Při práci s primárními a sekundárními daty jsem narazila na etická specifika kvalitativního výzkumu, o jejichž řešení pojednává následující kapitola.

4.5. Etické otázky výzkumu

Etnografický výzkum byl *otevřený* (Novotná, Špaček a Šťovíčková, 2019), účastníci znali mé plné jméno a udělovali mi *informovaný souhlas*, přičemž jsem pravdivě odpovídala na dotazy ohledně svého výzkumného záměru v celém průběhu výzkumu. Rovněž v případech zhotovování fotografií jsem získávala od lidských aktérů výslovný souhlas, jemuž předcházelo ústní informování o způsobu využití fotografií. Přímé informace (Novotná, Špaček a Šťovíčková, 2019) jako jména lidských aktérů, názvy a adresy záchranné stanice, firem a škol, byly anonymizovány buďto vynecháním údaje nebo užitím pseudonymu. Jako pseudonymy byly vzhledem k ornitologické vášni aktérů výzkumu zvolena fiktivní příjmení odvozená od některých ptáků ČR. Nepřímé informace, jako údaje o lokalitách působnosti, byly zcela odstraněny.

Polostrukturovaným rozhovorům předcházelo ústní informovaný souhlas se zpracováním dat, s nahráváním a přepisem rozhovoru, přičemž byli aktéři informováni také o možnosti účast kdykoliv přerušit a vyzváni k případným dotazům. Ústní souhlas s uskutečněním rozhovoru byl následně zopakován po započetí nahrávání. Všichni účastníci polostrukturovaných rozhovorů byli anonymizováni a jejich jména v analytické části nahrazena pseudonymy.

Všechna nasbíraná data, tj. zařízení s nahrávkami, soubory nahrávek, fotografií, terénní poznámky a deník byly po celou dobu výzkumu i po něm uchovávány mimo dosah ostatních osob a chráněny heslem. Žádné z citlivých údajů nebyly sdíleny. Při svém výzkumu bylo postupováno v souladu s etickou směrnicí České asociace pro sociální antropologii (CASA, 2020). Primární data byla nasbírána mnou; v případě sekundárních dat uvádím zdroje v případě, že nemohou vést k identifikaci účastněných osob či organizací, v opačném případě jsou přímé i nepřímé informace v sekundárních datech anonymizovány. Informace z odborných i neoborných zdrojů jsou ocitovány s uvedením jména autora a uvedeny v seznamu použité literatury.

Výše popsané náležitosti kvalitativního etnografického výzkumu, metodologické postupy a etické implikace byly užity při zkoumání mezidruhových interakcí na záchranné stanici živočichů z Plzeňska. Nadcházející kapitoly se zaměřují na konkrétní výsledky analýzy nashromážděných empirických dat.

5. Mezidruhové interakce záchranné stanice

Tato kapitola se zaměřuje na empirické výsledky analýzy mezidruhových interakcí, přičemž se snaží osvětlit podobu vztahů lidských a nelidských aktérů a jejich interpretace. První podkapitola se věnuje obecnému vztahu aktérů k přírodě a ke zvířatům, který ovlivňuje každodenní činnosti a rozhodování na stanici. Další podkapitola se snaží porozumět konkrétním podobám mezidruhových interakcí, které se na stanici odehrávají. Poslední, třetí podkapitola popisuje některé ze sociálních rolí, jež zvířata v těchto interakcích zaujímají.

*„Záchranná stanice se nachází na okraji města v klidné lokalitě blízko lesa. Rozlohou areálu není největší, skládá se ze dvou pozemků stojících naproti sobě. Hned u příjezdové cesty jde vidět na voliéru stojící v kopci mimo oplocený areál stanice, o které se později dovidám, že teď je prázdná, ale určená typicky veverkám. Před bránou je dřevěná boudička s otvorem na vzduch, kam mohou lidé odložit nalezená zvířata (**pacienty**, jak se jim na stanici říká) v době nepřítomnosti pracovníků.“ (Zápis z terénního deníku).*

Záchranná stanice živočichů z Plzeňska působí už od 90. let minulého století, to znamená, že si za tuhle dobu nejen vybudovala praxi a reputaci, ale zejména síť vztahů, na níž činnost stojí. Na popud známých ostatně také vznikla, a i když její běžný chod a přímou péči o zvířata zajišťují její pracovníci, bez spolupráce okolních sítí by se neobešla. Závislost na síti vztahů jsem měla možnost vidět na vlastní oči, na chodu stanice se v širším smyslu podílí stovky lidí, desítky organizací, veterinářů, lékařů a rovněž také další záchranné stanice, s nimiž je skrze Národní síť záchranných stanic v kontaktu.

Zejména důležitý je však vztah s širší veřejností, která může stanici finančními příspěvky pomoci, ale v první řadě přichází s divokou zvěří do střetu a následně kontaktuje stanici se zájmem problémy řešit. Jedna z aktérek výzkumu se tímto způsobem dokonce dostala k dobrovolnictví na stanici.

„Já jsem začala fotit přírodu, baví mě to – pobývat v přírodě a fotit ty ptáky a zvířata, prostě v přírodě volný. To mě bavilo a tam jsem vždycky narážela, zjišťovala jsem prostě problémy, který ty zvířata mají, jo. Prostě když si to přitáhnete tím objektivem, tak najednou zjistíte, že plave labuť a má něco v zobáku, že jo. Takže jsem volala záchrannou stanici, ‚problém‘, tohle. Takže já jsem byla ten iniciátor toho, že prostě jsem jim volala, aby šli zachránit zvíře. Načež to už potom víceméně bylo tak často, že jsme se dali dohromady.“ (Červenková).

Jak je vidět na příběhu Červenkové, stanice z části závisí na udržování vztahů s veřejností, která jí ohlašuje střety s divokou zvěří, ale pomáhá také při následné kontrole rehabilitovaných zvířat a zprostředkovaně se tak účastní na mezidruhových interakcích. Pracovníci záchranné stanice proto rozsáhle s veřejností komunikují naživo i přes sociální sítě a snaží se o její vzdělávání v problematice ochrany přírody. V mezidruhových interakcích záchranné stanice se tedy nestřetávají pouze pracovníci záchranné stanice a zvířata, ale také obyvatelé města Plzně a okolí, kteří přicházejí do střetu se zvěří a se stanicí. I když se tato práce primárně na emickou perspektivu těchto aktérů nesoustředí, je nutné zmínit, že i veřejnost se na mezidruhových interakcích stanice podílí, a že lidské aktérství ve střetech s divokými zvířaty nemusí být podmíněno přímou spřízněností se záchrannou stanicí, ale pouhým zájmem o péči o zraněná (nebo jinak handicapovaná) zvířata a že i pracovníci na záchranné stanici začínali jako a pořád jsou především obyvateli města Plzně a okolí, které spojila kritická starost a ochota řešit problémy spojené s tamější ochranou přírody.

V následujících kapitolách je popsán nejdříve vztah k přírodě a k divoké zvěři, který mají aktéři výzkumu pracující na záchranné stanici – jaké postoje k přírodě a zvířatům je spojují, v čem jsou odlišní a jaká rétorika ovládá povahu řešení problémů, na které při interakcích narážejí. Následně jsou popsány podoby některých konkrétních mezidruhových interakcí, jež byly v rámci výzkumu identifikovány, tj. popis účastníků těchto interakcí, podoby jejich průběhu a také některé významy, jaké jim aktéři přisuzují. Nakonec budou popsány identifikované sociální role zvířat na stanici, jež zvířata nabývají prostřednictvím intersubjektivní lidských aktérů výzkumu.

5.1. Vztah k přírodě a ke zvířatům

Všechny pracovníky na záchranné stanici živočichů, kteří se zúčastnili tohoto výzkumu, spojuje život v Plzeňském kraji, zájem o přírodu a o její ochranu. Pan Dlask, který byl u založení stanice a funguje zde jako výkonná osoba už přes 30 let, řekl, že sám sebe označuje za asociálního a do přírody tak před třiceti lety „unikal“ před lidmi. Pro paní Sýkorovou, která se k dobrovolnictví dostala až v důchodu, představuje příroda také místo, kam chodila, a kousek z ní měla i na zahradě. Na práci na záchranné stanici se jí líbí to, že se tu spojují tři generace lidí se zájmem o ochranu přírody, v čemž vidí budoucnost.

„Normální příroda je takový, skoro i duševní útočiště. A zase ne – žádný meditace, žádný to... Prostě roste to, kvete to, fouká to – je to úplně normální. Jedno požívá druhý – úplně normálně. Nic nejsem – nějak zaměřená – prostě příroda je tak, jak má být.“ (Sýkorová).

Pro aktéry Dlaska a Sýkorovou je příroda jakési místo duševní harmonie, avšak s vymezením vůči jakési environmentální spiritualitě¹⁰ obecně. Naopak Červenková, která se k dobrovolnictví na stanici dostala skrze fotografování před třemi lety, nazírá na sebe a vztah k přírodě více perspektivou hlubinné ekologie:

„Příroda je všechno, příroda je prostě život. A jsme to my, jsme to my prostě. Já jako nekoukám na žádnýho tvora, ani jako rostliny, nic, tak nekoukám z pohledu toho, že já jsem nějaký pán tvorstva, kterej tomu všemu vládne, a má tomu rozhodovat.“ (Červenková).

Napříč environmentálně etickými postoji aktérů tohoto výzkumu se opakovaně vyskytoval motiv přístupu k přírodě, podle kterého **člověk nemá zasahovat** do jejích

¹⁰ Environmentální spiritualitou zde označuji stereotypní radikální ekologický aktivismus, vůči jemuž se aktéři v průběhu výzkumu v pejorativním smyslu opakovaně vymezovali. Označovat přírodu za duševní útočiště je v jistém smyslu projevem spirituality, snažím se zde však věrně odrazit vymezení aktérů výzkumu vůči aktivitám, které podle jejich slov zahrnují „objímání stromů“ nebo „vegetariánství“. Tato práce nemá za cíl dehonestovat ani aktéry výzkumu, ani projevy environmentální spirituality, rovněž nemá za cíl se podobou environmentální spirituality aktérů zabývat.

procesů. Příroda tak představuje mocnou sílu, která je Dlaskovými slovy „spravedlivá“ a „vše si zařídí“.

*„Jako ta příroda většinou, **pokud do toho člověk nezasahuje, tak je schopná si to všechno vyřešit. Sama.**“ (Červenková).*

*„Princip tady toho, ta **filosofie, tak, jak já jsem ji poznala: pomoci zvířatům tam, kde jim člověk uškodil, ale nechat běh přírody přirozenej.**“ (Sýkorová).*

Aktéři výzkumu k přírodě přistupují pragmaticky s jakýmsi uznáním přírodních zákonů a ekologických cyklů. Problém pro ně nastává tam, kde přichází divoká zvěř a lidská aktivita do kontaktu. V současnosti je podle aktérů výzkumu nutné pomáhat právě tam. Aktéři tak rozlišují mezi **přirozeným** a **umělým**. Podle těchto zásad tedy jako stanice nezachraňují ta zvířata, která jsou handicapovaná **přirozeným výběrem** v darwinistickém smyslu¹¹, ale pouze:

*„[zachraňujeme] zvířata handicapovaná na základě **lidské činnosti... snažíme se napravit ty případy, které vznikly lidskou činností**“ (Dlask).*

Taková zásada je inherentně postavená na dichotomii přírody a kultury, tzn. na rozlišování mezi lidským a přírodním (umělým a přirozeným). Jak už bylo diskutováno v kapitole **Vztah člověka a přírody, člověka a zvířectva** – pro předpoklad možnosti **zasahování** do přírodních procesů je nutné uvažovat člověka od přírody **odděleně**.

„Já si myslím, že by to měla být osobní zodpovědnost úplně každého člověka, protože my jsme z přírody vzešli. A spjatost s tou přírodou je

¹¹ Přirozený výběr je princip selekce životaschopných organismů v ekosystému, který popsal v 19. století Charles Darwin. Vyznačuje se reprodukcí s přebytkem potomků, kompeticí, proměnlivostí a dědičností (Flegr, 2017). Aktéři výzkumu princip přirozeného výběru zohledňují zejména v kontextu ekologické selekce kompeticí, tj. „bojem o přežití“, do něhož nechtějí „zasahovat“, avšak tato zásada má své nuance, jež jsou v práci problematizovány níže. Pro aktéry výzkumu se **lidé přirozeného výběru** zvířat **neúčastní**.

nesmírně důležitá a na to lidi zapomněli víceméně, a tam nastávají ty problémy, kdy prostě jsme úplně odkloněný od té přírody, a to si nemyslim, že je dobře, protože my jsme celek. Jakmile se to prostě začne jako drobit, tříštit, tak tam budou vznikat ty problémy právě co se týče globálních změn a tadytěch věcí, to si myslim, že všechno souvisí. Že to je nastřádany. Leta prostě. Že se člověk od té přírody odpojuje. Já mám pořád názor takovej, že [jde o] sounáležitost s tou přírodou. Měli bychom vědět, že z ní pocházíme, a ne se jakoby nadřazovat.“ (Červenková).

Autorka úryvku tak uvažuje člověka, jež současně do přírody patří (vzešel z ní) a současně je od ní oddělen – a to volbou. Diskurzivní dichotomizace přírody a kultury je podle ní příčinou problémů klimatické krize a úbytku druhové biodiverzity. Tuto dichotomii zároveň připouští jako společenský problém a zároveň ji také kritizuje, pro produktivní čelení environmentálním problémům by podle ní měla být překonána, a to environmentální odpovědností – kritickým zájmem o ochranu přírody. Zasahování do přírody, jež je inherentně podmíněno právě dichotomizací přírodního a kulturního, je tak pro ni pouhým přizpůsobením dichotomii coby převládajícímu společenskému diskurzu, ačkoliv s touto odděleností sama nesouhlasí.

„Pomoc už je vlastně, to už je hašení následků. To jsou prostě ty koncový body, kdy jako... Někde špatně to je od začátku... tam to někde vzniká, že jo. Důsledek toho potom je, že my musíme něčemu pomáhat...“ (Červenková).

I když není názor nutnosti decentralizace člověka v nahlížení na environmentální problémy pravidlem pro každého pracovníka záchranné stanice, přesvědčení, že je třeba řešit věci systematicky a vzdělávat veřejnost, sdílí všichni lidští aktéři výzkumu.

*„Provozování záchranné stanice živočichů je opravdu až ta poslední věc, takové chytání kočky za ocas. Je to řešení **konkrétních průšvihů**. Složitě léčení už poraněných a handicapovaných zvířat. To **nejdůležitější je vzdělávání a osvěta**. Ta může vzniku problémů **předcházet**. A někde*

uprostřed stojí druhová ochrana, protože ta nám umožňuje limitovat celkové množství případů v záchranných stanicích a stabilizovat populace jednotlivých živočišných druhů.“ (Dlask).

Z těchto zásad plyne celá řada etických implikací, s nimiž musejí pracovníci záchranné stanice pracovat¹², což komplikuje také již zmíněný vztah s veřejností, která se na chodu stanice svým způsobem podílí také. Například před dvěma lety čelila stanice mediální kauze čapího hnízda, které bylo webkamerou živě vysíláno na internetu. Tuto webkameru sice neinstalovali pracovníci stanice, avšak konkrétní hnízdo bylo pod jejich dohledem. Lidé tak mohli sledovat, jak samice čápa bílého (*Ciconia ciconia*) nejdříve „vyhodila“ z hnízda své nejmladší mládě, později druhé nejmladší mládě začala zobákem „napadat“ dokud jej o pár dní později neusmrtila úplně. Část veřejnosti, která přenos sledovala, byla těmito záběry znepokojená a požadovala, aby příslušná záchranná stanice zasáhla a čápěti pomohla, a následně stanici kritizovala za to, že zvíře „nezachránila“. Na tomto případě lze vidět mnohdy nesnadná rozhodnutí, jimž pracovníci záchranné stanice čelí. Podle pracovníků stanice šlo o **přírozený** fenomén infanticidy a záchranná akce by byla nejen **zasahováním do přírodního výběru**, ale potažmo **riziková**, jelikož by mohlo dojít k ohrožení zbývajících mlád'at v hnízdě.

Na tomto problému lze ilustrovat, jak jsou tato rozhodnutí ovlivňována nejen odbornými poznatky, ale také postoji plynoucími z individuálních zásad environmentální etiky. Rovněž zde lze vidět jeden z rozdílů záchranných stanic a zoologických zahrad, o nichž bylo krátce pojednáno v kapitole **Environmentální etika** – záchranné stanice nejsou při etickém rozhodování ovlivňovány veřejným míněním tolik, jako zoologické zahrady, protože běh záchranných stanic nezávisí zcela na morálních hodnotách a emocionálních projekcích veřejnosti. Podle pana Dlaska je jednou z příčin znepokojení veřejnosti antropomorfizace zvířat, kterou považuje za problémovou a v kontextu ochrany přírody za potenciálně škodlivou. V tomto ohledu je aktérův pohled na ochranu přírody naturalistický.

*„(...)hlavně nedávat zvířatům naše lidské vlastnosti, pocity a emoce.
Polidšťování zvířat spolu s pocitem, že člověk (já) je vlastně ten*

¹² Nutno podotknout, že činnost záchranných stanic živočichů je samozřejmě regulována také legislativně, avšak kontemplanace zákonných práv a povinností záchranných stanic jsou nad rámec této práce.

nejchytřejší a nejmoudřejší vládce tvorstva, který to tu řídí a rozhoduje o těch úplně ‚dementních‘ zvířatech, je ten největší problém ochrany přírody, se kterým se strašně špatně bojuje!“ (Dlask).

*„I když ty zvířata samozřejmě, to je taky – my jim vkládáme ty bolesti. My nevíme. Nevíme, jaký prahy ty zvířata mají, jo. A když to vidím a pozoruju tady na těch **pacientech**, co ty zvířata jsou **schopný zvládnout**, tak si řeknete ‚to snad není ani možný prostě‘. **Ta příroda prostě to má**. Jinak. Než my. (ticho) Jo, **my tam vkládáme ty naše pocity**. Víte, když se říznete nebo když si prostě uděláte nějaký úraz, tak to bolí – a tohleto **překlápíte prostě na ty zvířata**. Myslim si, to **zvíře to neřeší**. To zvíře to neřeší tím našim myšlenkovým pochodem. To oni nemají. Takže si myslim, že právě... Jsou schopný se s tím vypořádat mnohem líp. Než my. Jo, a když jako budu přemejšlet nad tím samozřejmě, jak je to bolí a tak, tak **ubližuju sama sobě**, že jo.“ (Červenková).*

Obě aktérky Červenková se Sýkorovou přiznaly, že chovaly domácí mazlíčky a v průběhu života pečují či pečovaly o psy, kočky, koně či papoušky. Zároveň však všichni aktéři výzkumu odlišují mezi domácími a divokými zvířaty – a své postoje i jednání v mezidruhových interakcích od tohoto odvíjí.

*„Mám psíka. Takže vim, že je rozdíl mezi staráním se o psa, kočku. O domácí, kdy je hýčkáte a já nevím co, když zrovna netrénujete, což já ne. Ale je to něco jinýho, než ta péče o ty zvířata tady (...) Protože tady jak my se staráme o zvířata, tak ve velké většině se dělá to, aby jim bylo zachovaný **přirozený prostředí**. Aby byl co nejvíc zmenšeno **omezování** jejich života lidma. A pokud už je to nevyhnutelný, a musí se tedy nějak přizpůsobit lidskýmu životu, tak jim to **usnadnit** nebo upravit tak, aby byly schopný aspoň přežít, a přežít v té **normální formě**.“ (Sýkorová).*

„(...) ty volně žijící zvířata jsou samozřejmě jiný, než když máte doma koťátko nebo něco, co si můžete šmudlat. Ale tady je třeba brát prostě ohled na to, že to zvíře to prostě nechápe. Z té volný přírody. Takovýhle city.“ (Červenková).

Emoce a zájem o zvířata tak hrají pro aktéry výzkumu jistou ambivalentní roli. Zároveň je zájem o přírodu a zvířata přivedl k této činnosti a zároveň se od těchto emocí musejí **vědomě** při práci se zvířaty oprošťovat. Dlask tak činí například tím, že zvířatům nedává lidská jména,¹³ pro Červenkovou, která na stanici dobrovolničí tři roky, je oprošťování od citových vazeb výzvou, kterou se teprve učí překonávat:

*„Dřív jsem to měla postavený do toho, že mně těch zvířat bylo ohromně líto. Prostě fakt jsem tam cítila jakoby vnitřní bolest za ty zvířata, jo. Což když děláte tuhle práci, tak prostě **musíte opustit**, protože toho utrpení vidíte hrozně moc. Takže k tomu začít přistupovat nějak prostě... pragmaticky a v tej rovině, že bud' teda tomu zvířeti dokážeme pomoci, anebo kolikrát taky ne, že jo. Protože jsou ty zranění tak fatální, že někdy to prostě nevyjde. Nemůžeme se trápit tím, že to někdy nevyjde. Musíme to **brát tak, jak to je**.“ (Červenková).*

Při terénním výzkumu Dlask dokonce opakovaně připomínal fakt, že zvířata, která s ním přišla při interakci do kontaktu, se mu častokrát při další interakci záměrně vyhýbají (i když se např. nechají krmit od jiných lidí) protože si pamatují stres spojený s odchylem, nikoliv pomoc, která se jim následně dostavila. Očekávat tak vděk nebo se trápit tím, že se k vám ani ty „ochočenější“ kachny nepřiblíží, podle něj nelze. Profesionálové by se podle něj na divoká zvířata upínat neměli také protože zamezení habituace divokých zvířat na lidi může být jedním ze způsobů, jak předcházet střetům zvěře a člověka. Červenková však má zkušenosti s labutěmi, za nimiž pravidelně dochází, a se kterými sdílí vzájemnou důvěru, která jim umožňuje společně komunikovat, o čemž bude blíže pojednáno v následujících podkapitolách.

¹³ I zde existují výjimky, které budou v práci problematizovány.

Obecně lze přístupy environmentální etiky označit za spíše biocentrické, ačkoliv u aktérky Červenkové nacházíme také perspektivu hlubinně ekologickou. Hlavní zásadou v průběhu rozhodování o tom, v jakém případě je podle aktérů **vhodné** pokoušet se o záchranu zvířete je otázka, zdali podle nich jde o **zásah do přírodních procesů**, přičemž **člověka v přírodních procesech neuvažují**, ačkoliv jej uvažují jako **součást přírody**, která má však v současnosti na přírodu negativní vliv. Západní dichotomizace přírody a kultury se tak projevuje i v postojích aktérů. Nuance postojů pracovníků záchranné stanice přímo ovlivňují podobu a průběh mezidruhových interakcí, proto bylo nutné, aby byly před popisem interakcí zohledněny. Následující podkapitola bude jednotlivým typům mezidruhových interakcí a jejich specifikům věnována.

5.2. Typy mezidruhových interakcí na záchranné stanici

Mezidruhové interakce záchranné stanice živočichů lze souhrnně označit za střety divoké zvěře se člověkem. Jak už bylo pojednáno výše, záchranná stanice živočichů zasahuje právě tam, kde se zvířata vlivem lidské činnosti a prostoru dostávají do omezení, avšak přesná vymezení specifik těchto zásad jsou dále omezená celou řadou faktorů vycházejících z environmentálně etických postojů jednotlivých aktérů a legislativ, což se přímo odráží na podobě mezidruhových interakcí. Všechny zmíněné typy mezidruhových interakcí lze v nejširším smyslu uvažovat jako rozšířené projevy péče o životní prostředí (ochrany životního prostředí).

5.2.1. Odchyt

Základní mezidruhovou interakcí záchranné stanice je odchyt. Odchyt se může týkat poraněných zvířat, o kterých stanici informovala veřejnost, ale také zatoulaných, *nemístných* zvířat.

Nemístnými zvířaty označují takové, která se ocitla v typicky lidském prostředí (rodinný dům, byt, kancelář nebo sklad) a svým tělem narušují prostor, ve kterém se ocitají. Ve spoustě případů takovou nemístnost mohou řešit lidé, s nimiž zvířata původně přišla do kontaktu (např. s pouhými instrukcemi od Dlaska, který je telefonicky dostupný téměř neustále), v některých případech řeší střety zvěře a lidí pracovníci záchranné stanice, a stávají se jakýmsi mediátory těchto střetů.

U konkrétních odchytů nemístných zvířat je třeba postupovat podle specifik odchytávaného živočišného druhu – tzn. že pro úspěšný odchyt je třeba oplývat znalostmi

o druhovém chování tohoto druhu. Např. v případě spárkaté zvěře může při odchytu nezkušený člověk ublížit jak sobě, tak např. srnce. Zároveň je nutné postupovat při takovém odchytu pohotově a už tak vystresovanou zvěř co nejméně stresovat – je to závod s časem, při němž je nutné zabezpečit přední i zadní nohy a zatemnit srně zrak kusem látky. Na takový odchyt je třeba spolupracovat s vícero lidmi, a hlavně být schopný pozorovat neverbální komunikaci vystresovaného zvířete. U odchytu zatoulaného ptactva je situace podobná. Pracuje se jednak s prostorem, kam zvíře *nepatří*, ale také s druhovým chováním zvířete. Při odchycích hraje důležitou roli rovněž vybavení, typicky síť, do níž se zvíře zachytí, a která jej stabilizuje tak, aby s ním mohli pracovníci dále manipulovat, aby mu nebylo fyzicky ublíženo.

Nemístná zvířata narušují každodennost a prostor lidí svým *tělem*. Ve zmíněných případech zatoulaných zvířat se dá usuzovat, že sama zvířata si „přejí“, aby prostory haly, rodinného domu nebo i stupaček opustila, ale v určitých případech odchytu jde o zvířata, která se rozhodla *zahnízt* nebo *zabydlet* v blízkosti lidských obydlí a *nemístnost* je pro ně existenciální otázkou. V takovém případě je nutno **zasáhnout**, jelikož přirozeného procesu se to přímo netýká, protože zvířata sídlí v **umělém**, lidském prostředí. Na interakci odchytu se váže interakce transferu, kdy aktéři odchycená zvířata vypouštějí do *přírody*, které (v případě zraněných nebo *nemístně* zahnížděných zvířat) předchází také interakce péče.

„Po pár minutách je jasné, že labuť se jen tak chytit nepodaří. Je velmi ostražitá, chrání ji samec, protože je s nimi také mládě (...) Labuť zkoušíme ještě jednou nalákat. Nelze. Asi po 25 minutách od příjezdu hasičů se couvá do vody velkým hasičským člunem (...) Plán je následující: jet k labuti, rozjet člun na maximum a těsně při vzletu labutě na ni skočit kolmo ze člunu. Červenková dostává plovací vestu a nasedá do člunu. Ten nám brzy mizí z obzoru – pluje společně s labutěmi proti proudu řeky. Dlask komunikuje s hasiči na člunu vysílačkou, kterou od nich dostal, jeden z hasičů zůstává s námi na břehu. Celkem se zkouší labuť odchytit 3x, nepovede se. Nejdříve se schovala do větví stromů na kraji řeky, kam se hasiči báli, aby člun nepoškodili. Posléze ulétla a na poslední pokus ulétla definitivně. I když člun nabral velkou rychlost,

labuť byla o něco rychlejší. Dlask říká, že je to po 30 letech praxe jediná labuť, kterou se jim nepodařilo odchytit.“ (Zápis z terénního deníku).

V rámci terénního výzkumu jsme se účastnili odchytu labutě velké (*Cygnus olor*) s rybářským vlascem kolem krku. Omezení, jež je pro vodní ptáky typické a které je může ohrozit na životě (např. v případě, že jim zamezí přijímat potravu). Odchytu předcházelo několik telefonických hlášení z řad veřejnosti, která si labuť s vlascem všimla, a vzhledem k tomu, že byla labuť okroužkována (více o kroužkování v podkapitole **Dohled**), pracovníci dokonce věděli, o jakou labuť jde a se kterým labutím samcem měla mláďe.

Při odchytu zraněné zvěře je problematické určit, zda ke zranění došlo lidským přičiněním. Mezi nejčastější příčiny zranění ptáků patří zranění způsobená venkovním elektrickým vedením a elektrickými sloupy, nárazy do budov, skel a vodičů, zranění chemickými otravami, srážky s motorovými vozidly, pozření či omezení odpadky či rybářským náčiním u vodních ptáků a zranění způsobená střelnými zbraněmi (Hromádko, 2016). Typickým případem jsou vodní ptáci zamotaní do rybářských vlasců a jiných odpadků, jako tomu bylo v případě odchytu labutě z terénního výzkumu. Řadě těchto střetů lze předcházet, proto se pracovníci záchranné stanice snaží v rámci projektů druhové ochrany o odstraňování těch překážek, kde ke střetům dochází frekventovaně.

Aktérka Červenková byla v neoprenu připravena skočit do prosincově ledové vody: „To chcete tak moc pomoci zvířeti, že je vám všechno úplně u prdele. Nějaká zima.“ Vyjádřila rozpor, se kterým se při odchytech vodního ptactva potýká. Při vzdělávání veřejnosti apeluje na to, aby lidé nekrmili vodní ptactvo pečivem, které je pro ně nevhodné – sama však při odchytech labutě na bílé pečivo láká, protože je to jediný způsob, jak si je dostat natolik blízko k tělu, aby bylo možné je ve vhodný čas chytit. Cítí se proto provinile a na rozpor opakovaně reflektuje. Jde o **kompromis**, který musí pro záchranu labutě učinit. Podle Červenkové jsou odchyty labutí o důvěře, o znalosti neverbální komunikace a o znalosti terénu, v němž člověk odchytává.

5.2.2. Transfer

Další z identifikovaných interakcí je transfer neboli přesun. Jak už bylo řečeno, této interakci předchází odchyt a případně následná péče (neboli rehabilitace). Záchranné stanice živočichů jsou k transferu živočichů pověřené, zejména je tomu tak u obzvláště chráněných živočichů. V praxi tak může jít např. o obojživelníky, kteří se „rozhodnou“ žít

v zakaleném bazénu a musejí být přesunuti na vhodné vodní těleso, o profesionální přesun mlžů a ryb při vypouštění rybníku nebo o ptačí hnízdo, jež musí být profesionálně odejmuto, aby nedošlo k usmrcení mláďat.

Při transferu hrají důležitou roli odborné znalosti o sezónním druhovém chování živočichů, ale také o vhodných místech, kde je následně vypustit k *volnému* životu. Stejně tak důležitá je při transferu znalost krajiny a okolí vzhledem ke konkrétnímu druhu zvířete. Vědět, kam a kdy zvíře vypustit, může být podmíněno druhově, ale i časově (zdali je např. sezóna hnízdění nebo zdali je tvor noční či denní). Předpokladem úspěšného transferu je stručně řečeno *informovanost*, která hraje důležitou roli také jako předpoklad pro péči tak, jak je tomu v konceptualizaci péče de la Bellacasové (2012) a van Doorena (2014).

5.2.3. Péče

Péče o volně žijící druhy zvířat má svá specifika. Jak už bylo řečeno, aktéři výzkumu odlišují divokou zvěř, ke které by se podle nich mělo přistupovat na rozdíl od domácích mazlíčků *pragmaticky*, k mazlíčkům je potom *vhodné* chovat citové vazby. Péče pro aktéry záchranné stanice představuje souhrn celé řady praktik a specifík, z nichž některé budou v této kapitole popsány.

*„Ta ochranařina, to je prostě specifický odvětví. Tady jsem **musela opustit** takový ty svoje právě že ty **citový vazby** a citový věci. (...) Protože ten volnej živočich je neochočitelnej, musíte si uvědomit, že to není žádný mazlíček. Jo, musíte k tomu přistupovat opravdu jako k **divokému** zvířeti. Bejt připravený na všechno, protože to divoký zvíře samozřejmě má svý pudy a **ono nechápe, že ho chcete zachránit**. Ono si myslí, že mu jde o život. Bejt obezřetnej v každý situaci a... Udělat to, co je **nutný** prostě pro tu jeho záchranu a víceméně se tím víc už potom jako **nezabejvat, jo**.“ (Červenková).*

Tahle „nutnost“ opuštění citových vazeb by mohla pramenit z prevence únavy soucitem, o níž bylo krátce pojednáno v kapitole **Praktikovaná péče v kontextu ochrany přírody**, čili jako způsob, jak předejít vyhoření a být schopen aktivně a pohotově zasahovat v terénu – být k dispozici tam, kde je to třeba. Aby mohl pracovník v terénu zvířeti pomoci, musí umět podle aktérů výzkumu zachovat *pragmatický přístup* a oprostít se od emocí. Emoce hrají v kontextu péče o zvířata a o přírodu

jakousi ambivalentní roli – slouží jako motivátor k akci, jako pojivo aktéra a ochrany přírody, a zároveň hrozí riziko sentimentality, které je podle aktérů při ochraně přírody kontraproduktivní jak pro zvířata (z důvodů riskování antropomorfizace), tak pro lidi (z důvodu únavy soucitem či úplné neschopnosti zasáhnout). Pro jednu z aktérek je to však schopnost, které se musí člověk učit praxí:

„Ty volně žijící zvířata jsou samozřejmě jiný, než když máte doma koťátko nebo něco, co si můžete šmudlat. (...) Takže se učim i tomu právě, od zkušenějších se učim, tomu profesionálnímu přístupu k tomuhle. Abych tam zase tohle nevnášela a svým způsobem jakoby těm zvířatům tímhle neškodila. (...) Teď a tady musím fungovat jinak. Aby to mělo ten efekt, kterej má mít. Aby tam prostě byla ta pomoc. Takže tam v tu chvíli prostě zafungujete. Když je to potřeba.“ (Červenková).

Podle aktéra Dlaska jsou sentimentální příběhy jednotlivých zachráněných zvířat dobré jako marketingový „tah“ pro „prspěvkovou ekonomiku“ (záchranné stanice dostávají mj. finanční příspěvky od příznivců z řad veřejnosti), ale záchranné stanice by podle něj neměly být pouhými „útulky“ které pečují o zraněná zvířata, ale měly by se snažit zraněním předcházet tím, že budou vzdělávat veřejnost a odstraňovat překážky, kde dochází ke střetům zvěře a člověka frekventovaně. Péče na této záchranné stanici má tak i charakter prevence a kritické starosti.

„Protože my víme, že samozřejmě zachránit, vyplatit ježečka, vyplatit tohle, tamto – je to hezký, ale neřeší to ten problém. Proč ten druh ten problém má. A tam my směřujeme jakoby, zpátky po tej niti. Rozklíčovat, proč prostě má konkrétně tenhle druh [problém], že se nám sem dostávají určitý druhy že jo, ptáků, tutoho, tutoho...“ (Červenková).

„Vy musíte být vegetariánka! Podle toho, jak jste se dívala na ty kuřata...“ řekl Dlask krátce po tom, co z mrazáku plného zmražených kuřátek rutinně nakrmil Adélu, Kubu a káně lesní, co se tu teď rehabilituje. (Zápis z terénního deníku).

Pečovat o zvířata znamená krmit zvířata. Obsah krmení musí být druhově přizpůsoben a obnáší tedy odborné znalosti o složení a množství potravy. U dravců, jakým je právě káně lesní (*Buteo buteo*), je nutné ve složce potravy zastoupit drobnější živočichy. „péče o některé jedince a druhy znamená utrpení a smrt pro jiné“ (van Dooren, 2014: 292). Pečovat o dravce a masožravce znamená činit rozhodnutí o tom, jaká zvířata jim zprostředkovaně dopřát k jídlu, a protože primární motivací aktérů výzkumu je péče o **divoká** volně žijící zvířata, jejich krmení **hospodářskými** zvířaty neproblematizují a konzumaci hospodářských zvířat považují za součást **přírodního koloběhu**.

„Takže takhle – aby nedošlo k nějakému omylu – já vůbec nejsem stoupenec nějakých... jsem masožravec a vůbec prostě.“ (Sýkorová).

Krmena nejsou pouze zvířata na stanici, ale také *volně žijící* zvířata, která se chodí přikrmovat ke krmítkům, která stanice v Plzni a v okolí instaluje, a jež *spojenci* stanice z řad veřejnosti i dobrovolníci ze stanice chodí doplňovat. Krmítka umístěná v parcích jsou tak jakousi výjimkou v zásadě **nezasahování** do přirozených procesů, jakým je právě obstarávání potravy. I zde probíhá preventivní podoba péče a komunikace s veřejností. Například zjara tohoto roku se u některých krmítek v Plzni objevili ptáci s příznaky trichomonózy, nemoci způsobované parazitickým prvokem bičenkou drůbeží (*Trichomonas gallinae*). Po odchytu nakaženého čížka lesního (*Carduelis spinus*) byla krmítka v okolí jeho odchyty vyčištěna a veřejnost informována o dočasném zákazu krmení ptactva v této lokalitě.

5.2.4. Dohled

Zejména u dohledu se uplatňuje úzká spolupráce s veřejností. Dohled neboli monitoring je vlastně téměř rozšířením péče. Jde o rozsáhlý soubor aktivit a prostředků, které pomáhají vést záznam o populacích živočišných druhů a také o rehabilitovaných

pacientech, což dává zpětnou vazbu vedení stanice a také veterinářům, kteří současně s aktéry výzkumu řeší komplexní problémy péče a rehabilitace zraněných zvířat.

Jedním z prostředků, který stanice k dohledu využívá, je kroužkování ptactva. Ptáci se kroužkují podle zákonných ustanovení Ministerstva životního prostředí (Krestová, 2009) v systematické značení, které je v Evropě sjednocené (Cepák a Klvaňa, 2009), a monitoring Národních sítí záchranných stanic tak přesahuje hranice států. V tomto ohledu spolupracují záchranné stanice s ornitology a monitoring technikou kroužkování je vědeckou praktikou (ibid.). Pro pracovníky záchranných stanic je však monitoring kroužkováním také formou komunikace se zvířectvem, jelikož sjednocená forma kódů na kroužcích dovoluje, aby se informace o rehabilitovaném ptactvu dostala z jedné části světa do druhé¹⁴ a kovové kroužky jsou někdy doplněny o vysílačky, takže dohled je možno provozovat v živém přenosu. Někteří odchycení savci se čipují ve spolupráci s veterináři identifikačním čipem pod kůži. Kódy a čipy tak možná svou identifikační funkcí do jisté míry nahrazují jména, která aktéři výzkumu zvířatům (až na výjimky) nedávají. Je to možná další z výjimek, kdy je **zasahování** do přírody vhodné, a kdy je **polidšťování** zvířat na místě.

Využívání techniky při interakcích dohledu nekončí u vysílaček. Jak už bylo zmíněno výše, někdy se pro dohled využívají kamery, ale také drony nebo fotopasti. Drony se využívají zejména při nahlédnutí na vysoce umístěná hnízda – lze tak efektivně monitorovat počet mláďat a také stav jednotlivých zvířat. Fotopasti se užívají zejména k zachycení lidí, když mají aktéři podezření na ilegální aktivity spojené s týráním zvířat.

„(...) kamery mohou být i prospěšné a fantastický způsob, jak můžeme nahlížet do soukromí živočichů, získávat cenné informace k jejich následné ochraně, vzdělávat se, pozorovat a třeba i pomáhat.“ (Dlask k problematice čapího hnízda).

Obzvláště významným je monitoring *invazních* druhů zvířat. Typickým případem je nutrie říční (*Myocastor coypus*), která je v plzeňských březích řek hojně rozšířeným, avšak

¹⁴ Typickými jsou případy, kdy se donese ze zahraničí informace o uhynulých ptácích, kteří byli i několik let před tím rehabilitováni na stanici. Ornitologům kroužkování poskytuje informace o migraci ptáků, pracovníkům stanice o úspěšnosti rehabilitovaného ptactva (a metod užitých k jeho rehabilitaci).

nepůvodním živočichem. Záchraná stanice monitoruje populace nutrie, jež nepřímo **ohrožují** populace *původního* bobra evropského (*Castor fiber*) tak, že je **vytlačují** z ekosystémů. Monitoring populací nutrie je důležitý zejména z důvodu onemocnění, která by mohla ohrozit populace bobra evropského. Pracovníci stanice tak odebírají uhynulé nutrie, které ve spolupráci s veterináři a laboratoři testují např. na echinokokózu (nemoc způsobenou tasemnicemi rodu *Echinococcus*) nikoliv se zájmem chránit populace nutrií, ale populace bobrů, které by mohly být po kontaktu s nutriemi ohroženy. Nutrie říční je v tomto smyslu pro aktéry výzkumu *transgresivním* zvířetem *nemístným* v kontextu *prostředí, ve kterém žije*, tj. i ve *volné* přírodě. V případě, že se „do stanice nutrie dostane, tak ji ze zákona utrácíme“ (Dlask).

*„Já to беру tak, že **pro přírodu** je to **obrovská úleva**, takže s tím nemám problém. I když je to diskutabilní, protože třeba daněk nebo muflon jsou taky **nepůvodními** druhy (...) já to říkám pořád, že ,my **nejsme** žádnéj **útilek**‘ a měli bychom fungovat jako biologové.“* (Dlask).

Na Dlaskově citaci o nutriích lze ilustrovat to, co píše van Dooren (2011: 287): „invaze není pouhým ekologickým, ale také sociálním a politickým konceptem“. Na území ČR se nachází přes 700 nepůvodních druhů, přičemž asi polovina je však považována za naturalizovanou (jako např. daněk a muflon), protože byly do přírody zavlečeny člověkem záměrně nebo nelze určit historické okolnosti jejich zavlečení a zároveň nemají negativní vliv na ekosystémy (Laštůvka a Šefrová, 2020). Považování druhu za invazivní je tedy kromě jeho vlivu na ekosystém ovlivněno také znalostí historie vícedruhových krajín (van Dooren, 2011) a termín invaze je tak relační, protože neoznačuje druhy samotné, ale spíše populace druhů v závislosti na ekologickém a historickém kontextu a motivace nějaké nepůvodní druhy eliminovat je založená na pouhé „představě“ krajiny, kam některé druhy patří a jiné nikoliv (ibid.). Otázka invaze tedy není pouhou otázkou místa, ale také času a vlivu na své okolí, přičemž na tyto otázky odpovídají vědci, na které se Dlask v citaci odvolává, a v tomto smyslu je ekologická invaze sociálním konceptem. Ne všechna **divoká** a **volně žijící** zvířata jsou pro aktéry výzkumu **zachranitelná**.

Aktéři výzkumu (a s nimi zájemci z řad veřejnosti) se podílí také na monitoringu rehabilitovaných zvířat, tj. zvířat, která kdysi byla *pacienty* na záchrané stanici, a která byla následně vypuštěna zpět do *volné přírody*. Červenková, která se výše vyjadřovala

k tomu, že se teprve učí opustit citové vazby k zachraňovaným zvířatům, i přesto udržuje vztahy s labutími páry na rybnících, kam dochází společně s kolegyněmi denně. V takových případech dokonce užívá **jména** nebo **přezdívky**:

*„Eh, je to potom složitější, protože když se jim něco stane, tak to prostě řešíte vyloženě v té rovině tech citů. Jakmile tomu dáte jméno. Já to dělám teda, ale... **Kolikrát jsem si říkala, že už to přestanu dělat,** protože pak ta zainteresovanost je tam veliká, jo. Fakt to беру v té rovině, jakože už... Už to jsou prostě **moji svěřenci** a už k tomu tak přistupujete, no. Nespím z toho potom, že jo. **V noci tam lítám, ráno hlídám.** (smích) Jo, když byla ta samička jedna **po operaci** loni, tak jsem tam fakt prostě **proseděla hodiny** a koukala jsem. Pořád jsem sledovala tu ránu, a jestli se jí do toho něco nedostane a tak, no.“ (Červenková).*

*„Já mám kolegyni, která teda má na starosti [rybníky], a tam jakoby ty pracovní jména jim dáváme, jo. Jenom tak mezi sebou. Že víme, že prostě támhle je Ferda s tou, a tady je prostě někdo jinej na té lokalitě. (smích) Takže mezi sebou takhle prostě komunikujeme, že jo. Měli jsme samce bez oka, tak tomu jsme říkaly **Kyklop.** (smích).“ (Červenková).*

Taková oddanost monitoringu konkrétních zvířat je časově náročná a emocionálně vyčerpávající, což se rovněž shoduje s konceptem péče, o němž bylo pojednáno výše, podle kterého péče není pouze harmonickou a naplňující praktikou, ale vyžaduje **dřinu** a úroveň zapojení, které může být nesmírně **namáhavé**, ale projeví se na kvalitě prostředí, o které se pečuje.

Aktérce se to dle jejích slov však „vyplatí“ právě protože se tak může dozvědět víc o zvířatech, s nimiž přichází do kontaktu, a při pravidelných návštěvách lokalit má možnost navazovat se zvířaty **vztahy** a **komunikovat s nimi**, zejména přitom prostřednictvím neverbální komunikace, která je podle Hurnové (2012) jedním z prostředků intersubjektivní lidí a zvířat:

„...kolikrát ten starej samec, když byl nějakej problém – to vypořádujete až časem – protože **vy jim nerozumíte hned**, nevíte jako, co. A ten starej samec pořád ke mně přijížděl. A odjížděl. A zase přijel a zase... Až zjistíte, že **vám chce jako něco ukázat!** (...) Ale pak jsme zjistili, že **mládě má bouli na krku**, že prostě **má problém**. A mně přišlo, že prostě nám to jako **přišel ukázat**, abysme mu **pomohli**. A on tam to mládě přivede prostě až ke břehu víceméně. Protože tam **jde potom o tu důvěru**. Každá ta labuť do neudělá, prostě některý ty labutě jsou plachý, prostě když nejsou zvyklý. Ale já, **když jsem s nima denně**, tak oni prostě za mnou **přijdou**.“ (Červenková).

Intersubjektivita lidských a zvířecích vztahů prostřednictvím učení se neverbální komunikaci aktérka považuje za něco duševně naplňujícího, přestože jde o časově náročnou aktivitu:

„...já úplně hltám a sosám ty informace, kde jako můžu. Pak mám dobrou pocit z toho, že už vim, a řeknu si ‚jo, tohle už jsem viděla‘ a už můžu sama se zapojit a pomoci efektivně.“ (Červenková).

„Zabírá to strašně času, ale my tím, že **jsme rádi v přírodě** a víceméně i tak jsme jezdili po výletech a tak, takže... My si to spojíme. Příjemný s užitečným, jak se říká. Máte cíl: řeknete si ‚jo, dneska zajedeme a zkontrolujeme támhletoho labuťáka s tím amputovaným křídlem‘ anebo ‚pojedem se podívat, jak se daří Trenérovi, jestli už staví hnízdo‘ a tak. Máte tam ten cíl spojený prostě i s tím monitorovacím, jako, záměrem.“ (Červenková).

Záchranná stanice živočichů funguje na principu celé řady mezidruhových interakcí, které se vzájemně prolínají, účastní se jich celá řada zvířat, lidí a věcí, a které obecně rozšiřují péči praktikovanou ochránáři přírody. V této podkapitole byly nastíněny některé aspekty těchto interakcí, které v průběhu výzkumu vyvstaly jako relevantní. Následující

podkapitola se zabývá sociálními rolemi zvířat na záchranné stanici, které byly v průběhu výzkumu identifikovány.

5.3. Sociální role zvířat na záchranné stanici

V procesu mezidruhových interakcí se zvířata nacházejí v pozicích, jež by se daly obecně charakterizovat jako sociální role. Intersubjektivita je v těchto sociálních rolích naplňována tak, že lidští aktéři přizpůsobují své jednání v závislosti na podstatě agency konkrétní sociální role. To znamená, že různé sociální role zvířat vyvolávají v aktérech různé jednání. Těchto sociálních rolí zvířata nabývají v průběhu mezidruhových interakcí tak, že jejich lidští spoluaktéři **uznávají a respektují** jejich funkci a rozhodnutí, avšak s implikacemi environmentální etiky, o nichž bylo pojednáno výše. V této podkapitole jsou identifikované sociální role společně se specifickými aspekty intersubjektivit (tj. způsoby, jakými lidští aktéři výzkumu uznávají *agency* zvířat) stručně popsány.

5.3.1. Administrativní zvíře

Administrativní zvíře je evidované zvíře. Evidence zvířat záchrannými stanicemi je stěžejní zejména pro interakci dohledu, pomáhá však také při spolupráci stanic sdružených Národní sítí záchranných stanic při sdílení informací o populacích, léčbě a (ne)efektivních přístupech v ochraně přírody. Administrativními zvířaty jsou všechna zvířata, která přijdou se záchrannou stanicí do mezidruhové interakce, včetně těch uhynulých.

*„Ten kadaver se musí sebrat a musí se to vyhodnotit – to jde na pitvu, nebo je to jednoznačný. (...) A v podstatě je to už jako **pacient** (...) Ono to slovo pacient je trochu zavádějící v tomto, v této souvislosti, ale prostě je to zvíře nebo jedinec, kterej i když už se nedá zachránit, tak tím prozkoumáním, tou pitvou nebo zjištěním prostě, jak k tomu úhynu došlo, tak je to zkušenost...“ (Sýkorová).*

„Takže tím prošetřením těch uhynulých zvířat, tak se vlastně zjišťuje, kde je nějaký... něco špatně. Protože velká většina těch úhynů nebo tak, tak je způsobená nějakou lidskou činností, jo? Skla, dráty, budovy, auta, jo, koridory, tuhleto.“ (Červenková).

Uhynulá zvířata tak záchranným stanicím poskytují informace k poskytnutí *preventivní* péče (jako tomu bylo třeba u čížka nakaženého trichomonózou), v rámci které odstraňují překážky ještě živým zvířatům (vizte podkapitolu **Imaginativní zvíře**). Administrativní zvíře tak tkví v číslech, evidencích a kódech, které však svým způsobem nahrazují jména, a pomáhají tak k identifikaci jednotlivých zvířat. Agency administrativního zvířete spočívá v jeho příslušnosti k druhové populaci – administrativní zvířata jsou součástí svých populací a pracovníkům záchranných stanic pomáhají porozumět problémům, jakým různé populace různých druhů čelí.

5.3.2. Pacient

Spousta z evidovaných zvířat se považuje za *pacienty*. Agency pacienta spočívá v uznání, že potřebuje veterinární pomoc. Za pacienty se však povětšinou považují hlavně ta zvířata, jež **přišla do střetu s člověkem** (i zprostředkovaně). Na příkladu čapího mláděte, kdy záchranáři odmítli **zasáhnout**, jde ilustrovat, že ne každé **poraněné** zvíře je **pacientem** záchranné stanice. V tomto rozhodnutí se projevuje nerovnoměrná mocenská dynamika *kontaktních zón* mezidruhových interakcí a slabý antropocentrismus aktérů výzkumu, kteří činí ultimátní rozhodnutí o tom, kterému zvířeti pomoci a kterému nikoliv.

Do jisté míry lze tvrdit, že odchytem zvířete se mu aktérství a subjektivní možnost jednat odpírá (např. možnost volně se pohybovat), avšak u pacientovy možnosti jednat rozlišují aktéři také jeho individuální **vytrvalost** – jak řekla jedna z aktérek „schopnost se vypořádat“ s problémy, jimž čelí. Na aktérství pacientů aktéři výzkumu nahlíží jako na **navracené** – podle Dlaska lidé zvířatům „vzali krajinu, životní prostředí, místo, teritoria a domovy“ – tak aktéři výzkumu zvířatům aktérství do jisté míry **navrací**, když se je snaží rehabilitovat.

„Věděli, že ho chytne, tak jsem pro něj skočila do vody a oni se tak jako rozestoupili, nechali nás prostě mu to vyndat, zase jsme jim ho [mládě] vrátili zpátky. Nechci jim – říkám – nevkládám jim žádný, jakože jsou to nějaký zázračný to, ale... Timhlectím pozorováním zjišťuju, že ty zvířata prostě mají vazbu na ty mlád'ata, snaží se jim prostě taky pomoci a přijímaj tu pomoc, když můžou.“ (Červenková).

U řady zvířat dochází i po léčení u veterinářů k trvalému handicapu. V takovém případě se vyhodnocuje, zda jsou *vypustitelná* zpátky do přírody – například čápi, kteří na zimu migrují a hnízdí na vysokých stanovištích, se s amputovaným křídlem do přírody nevypouští, ale je víceméně běžné, že aktéři vypouští zpátky do přírody handicapované, jednokřídlé labutě, které jsou na Plzeňsku po celý rok a hnízdí při zemi.

„Tento postup je zcela běžný a podobně handicapovaných labutí máme různě na řekách několik. Zatímco některé se spárovaly a normálně hnízdí, jako třeba dnes už 17 let stará, rovněž bez křídla a trvale handicapovaná samice labutě hnízdící s divokým samcem na řece (...), tak jiné zatím ještě pohlavně nedospěly a žijí spíše samotářským způsobem života.“ (Dlask).

„...protože oni můžou ty labutě žijou s jedním křídlem třebas, nemůžou létat, ale můžou mít normálně mláďata. (...) Jednak se vyléčí, amputuje se to křídlo a odveze se na řeku, to jste asi viděla, kde je mezi ostatníma labutěma a nic se neděje. Ona si žije, akorát nemůže přeletět.“ (Sýkorová).

Jak píše Abrellová (2021), nahlížíme-li na handicapovaná zvířata jako na neplnohodnotná, můžeme se dopustit projekce ableismu na zvířata. Handicapované labutě však mohou v přírodě žít plnohodnotné životy. V případě *nevypustitelných* (těch, která by s handicapem v přírodě nemohla přežít) handicapovaných zvířat se taková zvířata neutrácejí, nýbrž jsou buďto po domluvě s chovateli transferována do soukromých chovů anebo se z nich stávají výuková zvířata, o kterých bude pojednáno níže.

5.3.3. Výukové zvíře

Jak už bylo řečeno, některá handicapovaná zvířata se využívají pro *ekologickou výchovu*, to znamená jako *objekty* výuky, na nichž se demonstrují druhové a ekologické problémy. U výukových zvířat rovněž částečně neplatí zásady antropomorfizace, protože výuková zvířata dostávají jména a jsou (alespoň zčásti) habituována na lidský kontakt.

„Čáp se zlomeným křídlem je z biologického hlediska pro divokou populaci čápů s trochou nadsázky úplně k ničemu. (...) Ale můžu ho ukázat dětem, až přijdou na exkurzi na stanici, a můžu na něm demonstrovat – vidíte ho, jak kulhá, nelétá? No, to je proto, že... a teď nad tím přemýšlejte, **jak to udělat**, aby k tomu **nedocházelo** a žádný další čáp si křídlo nezlomil. To je ono, tohle máme dělat.“ (Dlask).

Musilová a Červenková (2013) píše, že: „Nejsilnějším nástrojem ekologické výchovy v záchranné stanici je konkrétní životní příběh libovolného zvířete, protože pomáhá člověku alespoň částečně se ztotožnit s jiným tvorem. Zvíře již není bezejmenný cizí objekt, ale živoucí a cítící tvor, který má svůj osud ovlivněný člověkem, a je možné s ním navázat vztah.“ S tímto se ostatně shodnou i aktéři výzkumu, kteří díky výukovým zvířatům pomáhají vzbudit v lidech zájem o ochranu přírody. To se však rozporuje s postoji proti emocionální projekci na divokých zvířatech, které byly vyjádřeny výše. Výuková zvířata z části opouští kategorii divokých zvířat – mají výchovnou funkci podobně jako domestikovaná zvířata podle Hurnové (2012) a jelikož učí lidi environmentální odpovědnosti, lze mezidruhové interakce s nimi uvažovat jako interakce spolusebeutváření. Nachází se proto někde na pomezí mezi zvířaty divokými a domestikovanými. Výuková zvířata tak představují zvláštní kategorii sociální role zvířat na záchranné stanici, která má cílit na emoce veřejnosti skrze emocionální projekci, avšak ne natolik, aby bylo přílišnou antropomorfizací *ubliženo* zvířatům, jež výuková nejsou. Jde o další z projevů dvojznačnosti role emocí v přístupu k ochraně přírody, o níž bylo pojednáno výše. Výukovým zvířetem může být i mediální zvíře, o němž pojednává další část.

5.3.4. Mediální zvíře

Některé zvířecí příběhy jsou medializovány, ať už prostřednictvím záchranné stanice nebo lokálních novin. Taková zvířata mají častokrát také přidělená jména z výjimky – např. Trenér je jméno poněkud agresivního labutího samce, na kterého aktéři ze záchranné stanice dohlížejí. Tento labutí samec má ve zvyku hnízdit nedaleko místa, kde cvičí na řece kanoisté, s nimiž pak při teritoriálním chování přichází do přímého konfliktu. Labutí samec takto zranil nejednoho kanoistu a je to jeden z mnoha případů, kdy na dohlížení

spolupracuje také veřejnost, přičemž tohoto samce pracovníci záchranné stanice každoročně opakovaně transferují, aby střetům s kanoisty předcházeli.

Při medializaci zvířat se také projevuje určitý apel na emoce mediálních příjemců, ať už při přímé medializaci záchrannou stanicí (která produkuje tiskové zprávy) nebo prostřednictvím lokálních novin, které s aktéry stanice dělají rozhovory. Medializace konkrétních příběhů jednotlivých zvířat je zde taky používána v rámci ekologické výchovy, u níž se častokrát pro emocionální projekci užívá antropomorfizace. Mediální zvířata jsou online výukovými zvířaty, na nichž záchranná stanice ilustruje subjektivní možnost jednání volně žijících zvířat. Pro aktéry záchranných stanic tak představují objekty demonstrace subjektivity zvířat, když jejich konkrétními životními příběhy ilustrují úskalí soužití volně žijících zvířat a lidí.

5.3.5. Imaginativní zvíře

Kategorie imaginativního zvířete nepředstavuje sociální roli *per se*, avšak jde o jakýsi ideál zvířete, jež aktéři výzkumu při interakcích uvažují. Imaginativní zvíře je takové zvíře, které nepřichází při střetu s lidmi k **újmě**. Takové, které nemusejí aktéři výzkumu odchyťovat, transferovat, rehabilitovat ani na něj dohlížet, protože nebylo **vlivem člověka omezeno**. Imaginativní zvíře tak není konkrétním zvířetem, avšak má vliv na podobu jednání a sociální reality lidských aktérů vliv, který je reflektován – imaginativní zvíře má agency, přestože nemá konkrétní tělo ani podobu.

Pro imaginativní zvíře organizují aktéři výzkumu projekty druhové ochrany – vyjednávají s okolními firmami, institucemi a s veřejností veřejný prostor tak, aby **umělé** (tj. lidské) předměty nebyly pro zvířata **rizikové**. Konkrétně může jít například o instalaci skel u dálnic a zastávek veřejné dopravy s reflexními prvky, které ptactvo ověřeně registruje, a předchází se tak nárazům, které jsou často pro živočichy fatální.

„Tou druhovou ochranou se vlastně posouváme k něčemu, co mi umožní limitovat počet zvířat, které skončí u nás v záchranné stanici. Protože mým cílem není, abych měl v záchranné stanici desítky druhů nebo tisíce exemplářů zvířat. Mým ideálem je nemít tam žádné.“ (Dlask).

Imaginativnímu zvířeti aktéři výzkumu vytvářejí ekosystémy, kde mohou žít populace v abundanci. Konkrétně jde například o uměle vytvořené mokřady, kde mohou žít ohrožené druhy obojživelníků, ptáků a dalších zvířat. Takové vytváření lidským přičiněním je paradoxně **zasahováním**, ze kterého vznikají **uměle** vytvořené **přírodní systémy**. Pro aktéry jde o **navrácení** prostředí, které lidé zvířatům „vzali“.

5.3.6. Rodič

Aktéři výzkumu uznávají a respektují individuální subjektivitu rodičovství jednotlivých druhů. Při odchycích a transferech se řídí odbornými poznatky o druhovém rodičovském chování a na případu čapího hnízda lze ilustrovat, že agency jednotlivých rodičů respektují i za cenu úhynu mláďete.

Když dochází k transferům celých hnízd, tj. samice s mláďaty, jako celek se ptáci stávají pacienti, než se vypustí zpět do volné přírody. Když je to možné, pracovníci stanice se pokouší vytvořit v prostorách stanice takové podmínky, kdy může samice krmit svá mláďata i v těchto mimořádných podmínkách. Střet s lidmi a změna prostředí je pro divoká zvířata stresovou událostí, která může mít negativní dopad na jejich schopnost pečovat o mladá – aktéři v takovém případě **dohlíží** na to, aby byla mláďata dokrmována rodičem, a v případě, že ke krmení nedochází, převzou dočasnou péči o mláďata, která je však časově, emočně a odborně náročná. Stávají se tak dočasnými „pěstouny“ o mláďata.

Zvláštní kategorii tvoří **adoptivní rodiče**. V některých případech, když zahyne čapí pár, se aktéři uchýlí k tomu, že rozmístí osiřelá mláďata do okolních hnízd. **Adoptivní čapí rodiče** o osiřelá mláďata pečují, avšak ne bez výjimky. Při této praktice se samozřejmě riskuje, že čapí mláďe **odmítnou a vyhodí z hnízda**, avšak jak bylo možné sledovat na případu čapího hnízda výše – infanticida je u čápů běžná i když se jedná o geneticky spřízněné potomky. Podle aktérů výzkumu se celkový risk úhynu a šance na přežití mláďat zvyšuje jednak tím, že dostanou **šanci** žít **adoptivně**, ale také tím, že mohou od **adoptivních rodičů** získat naučené chování potřebné k přežití. Rovněž se tak předchází kapacitním problémům a pracovníci záchranné stanice tak mohou věnovat svůj čas dalším otázkám. K adoptivnímu rodičovství by **nemohlo** docházet bez pečlivého monitoringu čapí populace a pravidelné dohlížení na průběh adopce aktérům umožňují drony a kroužky, kterými mláďata opatřují. Adopce je zvláštní výjimkou v zásadě **nezasahování** do **přírodních cyklů** za účelem posílení počtů jedinců v čapí populaci.

5.3.7. Architekt

Příznačnou identifikovanou kategorií byla sociální role architekta veřejného prostoru, kterou aktéři výzkumu přisuzovali zejména bobrovi evropskému. Bobr může být v některých diskurzích chápán jako transgresivní zvíře, jelikož svou činností dokáže napáchat škody¹⁵ na majetku. Bobr instinktivně ohlodává okolní dřeviny a používá je na stavění hrází tak, že si vytváří podvodní nory. Aktéři výzkumu však bobra evropského nevnímají jako transgresivního či krajinně nemístného, naopak vyzdvihují jeho ekologický význam pro udržování vody v krajině. Na případu nutrie říční už bylo řečeno, jak se preventivním způsobem zprostředkovaně starají o zdravotní stav bobří populace.

Při terénním výzkumu jsem měla šanci vidět, jak s bobří agency pracovali nejen pracovníci záchranné stanice, ale také zástupci externích firem a obce:

*„Hledíme na hladinu rybníka na nevelké kruhové vlny, které se tvoří tam, kudy uniká plyn. Plyn jde také cítit ve vzduchu, padají vtípky na to, že se ho bobři nadýchávají a neopracovávají dřevo precizně. (...) Podle Dlaska je však **nutné** postupovat **rychle** a konec března mít jako krajní termín, protože s oteplujícím se počasím bude **druhá rozmanitost** v rybníce **vzkvétat** a vypuštění vody v červnu by ji mohlo **ohrozit**. Ostatní chápou a s pohotovostí situace **souhlasí**. Každý z přizvaných se zdá být expertem na svůj kus práce (...) Rychlost je v tomhle případě nutná jak kvůli zvířatům, ale také protože by **bobři mohli unikající vodu zastavět** a vodní těleso zase aktivně **upravovat, poničit techniku** a s ní realizaci oprav. Počítá se proto s nimi jako s **vodními architekty** a Dlask bude u akce právě proto, aby zásah do rybníka **proběhl hladce pro zvířata**, a proto budou také o akci informováni hasiči, jelikož v minulosti už voda z odčerpaného rybníku zaplavila spodní vesnici.“ (Zápis z terénního deníku).*

Při domluvě zásahu oprav unikajícího plynu z plynovodu se sešlo několik lidí domluvit opravu tak, aby **neomezila** volně žijící živočichy, přičemž všichni zúčastnění

¹⁵ O transgresivitě bobrů v diskurzu svědčí některé mediální články, např. Lesy ČR (2013) nebo ekolist.cz (2022).

uznávali bobrovu agency a souhlasně se tak domlouvali na práci **s bobrem**, nikoliv **proti němu**. Všichni účastníci se tak na chvíli stali nejen **aktéry výzkumu**, ale zejména intersubjektivním způsobem interagovali a uznávali bobrovu **schopnost mít vliv na podobu sociální reality** a na podobě **veřejného prostoru**.

6. Závěrem

Tato bakalářská práce zkoumala mezidruhové interakce záchrané stanice z Plzeňska. Hlavním cílem práce bylo zjistit, k jakým mezidruhovým interakcím na záchrané stanici živočichů dochází a jakou podobu tyto interakce mají. Pro tento cíl bylo potřeba porozumět zaprvé tomu, jaké environmentálně etické postoje zastávají lidsí aktéři a zadruhé tomu, jakým způsobem tyto postoje konkrétní mezidruhové interakce ovlivňují. Zároveň bylo třeba záchranou stanici uvažovat nikoliv jako prostor, ale jako multilokální kolekci situovaných událostí, na jejichž průběh má vliv celá řada aktérů, a tyto aktéry stanovit v závislosti na interakci. Dílčími cíli práce bylo identifikovat a popsat formy sociálních rolí, jakých zvířata v mezidruhových interakcích nabývala. Vlastní výzkum této práce měl kvalitativní charakter metodologické triangulace, přičemž stěžejním metodologickým postupem byl vícedruhový etnografický výzkum, který byl doplněn o dva polostrukturované rozhovory. Záznamy ze zúčastněného pozorování společně s rozhovory představují primární data výzkumu, sekundárními daty byly hlavně rozsáhlé tiskové zprávy stanice, ale také rozhovory a články v médiích.

Po analýze primárních a sekundárních dat byly identifikovány čtyři základní podoby mezidruhových interakcí: odchyt, transfer, péče a dohled, přičemž všechny tyto interakce lze uvažovat jako konkrétní projevy péče o životní prostředí tak, jak o péči uvažuje de la Bellacasová a van Dooren. Nejdůležitějším vlivem na povahu jednání aktérů v mezidruhových interakcích bylo to, zda zvířata podle nich utrpěla nebo by mohla utrpět újmy přímou či nepřímou aktivitou člověka – v opačném případě odmítali do dění zasahovat, avšak i tato zásada měla své výjimky a nacházela se v častém rozporu. Mezidruhové interakce záchrané stanice lze tedy nahlížet jako *kontaktní zóny*, zejména protože i když se lidsí aktéři snaží negativní působení lidské aktivity na zvířata kompenzovat, pořád mají v interakcích dominantní postavení a jsou to oni, kdo činí rozhodnutí o tom, komu pomáhat. V rámci čtyř mezidruhových interakcí bylo identifikováno a stručně popsáno celkem sedm sociálních rolí zvířat: administrativní zvíře, pacient, mediální zvíře, výukové zvíře, rodič, architekt a imaginativní zvíře. Každá z těchto sociálních rolí ovlivňuje mezidruhové interakce specifickým způsobem, který lidsí aktéři výzkumu uznávají. Lze proto říci, že i přes nerovnoměrné mocenské rozložení kontaktních zón mezidruhových interakcí mají zvířata aktéry uznávanou subjektivní možnost jednání, avšak v různých rolích a interakcích v různé míře.

Výzkum a jeho výsledky byly konkrétně limitovány obtížnou proniknutelností do terénu a časovými a prostorovými nároky, jelikož záchranná stanice jako předmět výzkumu nebyla omezena na konkrétní místo, ale na jednotlivé aktéry v závislosti na čase a prostoru – většina z odchytových a transferových interakcí také závisí čistě na náhodě a pravděpodobnost přítomnosti výzkumníka na interakci v terénu je tak značně omezena. Řada témat proto zůstala nevyčerpana, což vyvolává řadu nezodpovězených otázek. To souvisí i s poměrně široce stanoveným rozpětím témat zkoumaných v této práci, což s odstupem hodnotím jako zvolené nevhodně nad rámec bakalářské práce. Neočekávanou skutečností terénního výzkumu mezidruhových interakcí bylo, že při řadě aktivit pracovníků záchranné stanice nejsou konkrétní zvířata vůbec přítomná (např. u projektů druhové ochrany motivovaných imaginativním zvířetem nebo u praktik preventivní péče, jakým je čištění krmítek nebo jednání o postupu opravy plynovodu). Obecně byl výzkum limitován svým kvalitativním charakterem – situovaností výzkumníka a výzkumu samotného, jelikož na základě této práce nelze vytvářet generalizační výroky o podobách a účastnících mezidruhových interakcí jiných záchranných stanic. Zároveň nebylo možné obsáhnout všechny mezidruhové interakce, sociální role zvířat ani jejich nuance v jejich celistvosti a komplexitě a rovněž jejich kategorizace byla značně ovlivněna perspektivou výzkumníka, což je považováno za obecný předpoklad kvalitativního výzkumu.

Jako potenciální téma, jež by zasloužilo podrobit hlubšímu porozumění, považuji otázky na to, jak záchranné stanice přistupují k otázkám *nepůvodních* a *invazních* druhů, která lze chápat jako kontextuálně *transgresivní*. Zejména významné by bylo porovnat přístupy k péči o konkrétní nepůvodní a invazní druhy zvířat pracovníků dvou a více záchranných stanic.

Bibliografie

- Abrell, E., 2021. *Saving Animals Multispecies Ecologies of Rescue and Care*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Aisher, A. & Damodaran, V., 2016. Introduction: Human-nature Interactions through a Multispecies Lens. *Conservation and society*, 14(4), pp.293-304.
- Binka, B., 2008 *Environmentální etika. Svět environmentálních souvislostí*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4594-1.
- Blattner, C. & Donaldson, S. & Wilcox, R., 2019. Animal Agency in Community: A Political Multispecies Ethnography of VINE Sanctuary.
- Cocker, F. & Joss, N., 2016. Compassion Fatigue among Healthcare, Emergency and Community Service Workers: A Systematic Review. *International journal of environmental research and public health*, 13(6), p.618.
- Cronon, W., 1996. The Trouble with Wilderness; Or, Getting Back to the Wrong Nature. *Environmental history*, 1(1), pp.7-28.
- Crutzen, P.J. & Stoermer, E.F., The 'Anthropocene' (2000). In *Paul J. Crutzen and the Anthropocene: A New Epoch in Earth's History*. Cham: Springer International Publishing, pp. 19-21.
- de la Bellacasa, M.P., 2012. 'Nothing comes without its world': thinking with care. *The Sociological review (Keele)*, 60(2), pp.197-216.
- Dooren, T. van, 2019. *The Wake of Crows: Living and Dying in Shared Worlds*, New York, NY: Columbia University Press.
- Dove, M. & Carpenter, C., 2008. *Environmental anthropology: a historical reader*, Oxford: Blackwell.
- Flegr, J. (ed.), 2017. *Základy evoluční biologie. Biologie pro gymnázia*. Praha: Scientia. ISBN 978-80-86960-72-2.
- Gibas, P., Pauknerová, K. & Stella, M., 2011. *Non-humans in social science: animals, spaces, things*, Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Haraway, D.J., 2008. *When species meet*, London: University of Minnesota Press.

- Hastrup, K., 2013, *Anthropology and Nature*. in K. Hastrup (ed.), *Anthropology and Nature*. Routledge, New York, pp. 1-26.
- Heřmanský, M., 2019, Analýza a interpretace dat v kvalitativním výzkumu. in Novotná, H., Špaček, O. & Šťovíčková, M., 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, pp. 415-444.
- Heřmanský, M., 2019, Zúčastněné pozorování. in Novotná, H., Špaček, O. & Šťovíčková, M., 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, pp. 353-389.
- Hromádko, D., 2016. Manipulace se zraněnými ptáky v záchranných stanicích. Online. Bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Faculty of Agriculture. Dostupné z: <https://theses.cz/id/7b348r/>.
- Hurn, S., 2012. *Humans and other animals: cross-cultural perspectives on human-animal interactions*, London: Pluto Press.
- Ingold, T., 2000. *The Perception of the environment: essays in livelihood, dwelling and skill*, New York: Routledge.
- Jacobs, J. & Reese, L.A., 2021. Compassion Fatigue Among Animal Shelter Volunteers: Examining Personal and Organizational Risk Factors. *Anthrozoös*, 34(6), pp.803-821.
- Kirksey, S.E.B.E.N. & Helmreich, S., 2010. THE EMERGENCE OF MULTISPECIES ETHNOGRAPHY. *Cultural anthropology*, 25(4), pp.545-576.
- Lee, P.C., 2011, Problem animals or Problem People?: Ethics, politics and practice of conflict between community perspectives and fieldwork on conservation. in Fuentes, A. & MacClancy, J., 2011. *Centralizing fieldwork: critical perspectives from primatology, biological, and social anthropology*, New York: Berghahn Books.
- Mäekivi, N., 2016. Humanistic Attitudes Towards Wildlife: The Case of Welfare and Species Conservation. in Pauknerová, K., Gibas, P. & Stella, M., 2016. *Non-humans and after in social science*, Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Malina, J. & Renčín, V., c2009. *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: s přihlédnutím k dějinám literatury a umění*, Brno: CERM.

- Manfredo, M., 2008. *Who Cares About Wildlife?: Social Science Concepts for Exploring Human-Wildlife Relationships and Conservation Issues*. New York: Springer Press.
- Moldan, B., 2015. I: ŽIJEME V ANTROPOCÉNU. In *Podmaněná Planeta*. Czech Republic: Karolinum Press.
- Moldan, B., 2024. Spor o antropocén. In *Vesmír*. 2024, roč. 103 (154), č. 304, 2024/5. 2024. ISSN 1214-4029.
- Nail, T. 2017, "What is an Assemblage?", *Substance*, vol. 46, no. 1, pp. 21-37.
- Novotná, H. 2019, Kvalitativní strategie výzkumu. in Novotná, H., Špaček, O. & Šťovíčková, M., 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Novotná, H., Špaček, O. & Šťovíčková, M., 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, pp. 257-287.
- Pauknerová, K., Gibas, P. & Stella, M., 2016. *Non-humans and after in social science*, Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- Punch, K. & Hendl, J., 2008. *Úspěšný návrh výzkumu*, Praha: Portál.
- Rose, D. & van Dooren, T. 2011, "Unloved Others: Death of the Disregarded in the Time of Extinctions," *Australian Humanities Review*, 50
- Swartz, B. & Mishler, B.D., 2022. *Speciesism in Biology and Culture: How Human Exceptionalism Is Pushing Planetary Boundaries*, Cham: Springer International Publishing.
- Townsend, P.K., 2018. *Environmental anthropology: from pigs to policies* Third edition., Long Grove: Waveland Press.
- Tsing, A 2013, More-than-human sociality: a call for critical description. in K Hastrup (ed.), *Anthropology and nature*. Routledge, New York, pp. 27-42.
- Tsing, A., 2012. Unruly Edges: Mushrooms as Companion Species. *Environmental humanities*, 1(1), pp.141-154.
- van Dooren, T., 2014. Care. *Environmental humanities*, 5(1), pp.291-294.

Zandlová, M. 2019, Rozhovor. in Novotná, H., Špaček, O. & Šťovíčková, M., 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*, Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, pp. 315-352.

Elektronické zdroje

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2024. *Agentura ochrany přírody a krajiny ČR*. [online] Dostupné také z: <https://www.nature.cz>

Cepák, J. a Klvaňa, P., 2009 Kroužkování ptáků v České republice a v Evropě. Online. *Ochrana přírody.*, roč. 3/2009, s. 19-21. Dostupné také z: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/vyzkum-a-dokumentace/krouzkovani-ptaku-v-ceske-republice-a-v-evrope/>.

ČSOP: Český svaz ochránců přírody. Online. 2024. Dostupné také z: <https://csop.cz/>.

ČSOP: Rekordní počty přijatých zvířat už omezují kvalitu práce záchranných stanic. Pomůže veřejnost? Online. In: *Český svaz ochránců přírody*. 2023. Dostupné také z: <https://csop.cz/rekordni-pocty-prijatych-zvirat-uz-omezuji-kvalitu-prace-zachrannych-stanic-pomuze-verejnost/>.

Ekolist.cz, 2022. Bobři ročně způsobí škody za miliony, uvedli vodohospodáři Povodí Moravy. Online. In: *ekolist.cz*. 2022. Dostupné také z: <https://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/povodi-moravy-bobri-rocne-zpusobi-skody-za-miliony>.

Endangered species in Europe: facts and figures (infographic). Online. *European Parliament Topics*. 2020. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200519STO79424/endangered-species-in-europe-facts-and-figures-infographic>.

ETICKÉ SMĚRNICE ČESKÉ ASOCIACE PRO SOCIÁLNÍ ANTROPOLOGII. *CASA: Česká asociace pro sociální antropologii* [online]. 2020 [cit. 2024-04-17]. Dostupné z: http://www.casaonline.cz/?page_id=9

Krestová, M., 2009. Kroužkování ptáků a současná legislativa. Online. *Ochrana přírody.*, roč. 3/2009, s. 17-18. Dostupné z: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/pravo-v-ochrane-prirody/krouzkovani-ptaku-a-soucasna-legislativa/>.

Laštůvka, Z. a Šefrová, H., 2020 Nepůvodní druhy živočichů – rostoucí, nebo jen intenzivněji studovaný problém? Online. *ŽIVA*. 2020, roč. 3/2020, s. 149-151. Dostupné také z: <https://ziva.avcr.cz/2020-3/nepuvodni-druhy-zivocichu-rostouci-nebo-jen-intenzivneji-studovany-problem.html>.

Lesy ČR, 2013. Škody působené bobrem evropským na lesích. Online in: *lesy-cr.cz*. 2013. Dostupné také z: <https://lesy-cr.cz/casopis-clanek/skody-pusobene-bobrem-evropskym-na-lesich/>.

Ministerstvo životního prostředí, 2010. *Rozmanitost přírody je v ohrožení i v Česku (první zpráva)*. Online. Ministerstvo životního prostředí. 2010, roč. 2008-2023. Dostupné také z: https://www.mzp.cz/cz/articles_100119_biodiverzita.

Ministerstvo životního prostředí, 2024. Záchrané stanice. Online. *Ministerstvo životního prostředí*. 2024, roč. 2008-2023. Dostupné také z: https://www.mzp.cz/cz/zachranne_stanice.

Musilová, M. a Červenková, K. Osvěta a ekovýchova v záchraných stanicích. Online. *Ochrana přírody*. 2013, roč. 2013, č. 1/2013, s. 26-28. Dostupné také z: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/zamereno-na-verejnost/osveta-a-ekovychova-v-zachrannych-stanicich/>.

Stýblo, P. a Orel, P., 2013 Národní síť záchraných stanic - historie, současnost, výsledky. Online. *Ochrana přírody*. roč. 2008-2024, č. 1/2013. Dostupné také z: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/pece-o-prirodu-a-krajinu/narodni-sit-zachrannych-stanic/>.

Stýblo, P., 2019 Evidence zvířat přijímaných do Národní sítě záchraných stanic a co z ní lze vyčíst. Online. *Ochrana přírody*. roč. 2008-2024. Dostupné také z: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/vyzkum-a-dokumentace/evidence-zvirat-prijimanych-do-narodni-site-zachrannych-stanic-a-co-z-ni-lze-vycist/>.

THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS REPORT 2023: Special Edition. United Nations Statistics Division 2023. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023>.

United Nations (UN) (2019) UN Report: Nature's Dangerous Decline 'Unprecedented'; Species Extinction Rates 'Accelerating'. Dostupné z: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/>

Zvíře v nouzi. *Záchrané stanice*. Online. ČESKÝ SVAZ OCHRÁNCŮ PŘÍRODY. Zvíře v nouzi. 2018. Dostupné z: <https://www.zvirevnouzi.cz/zachranne-stanice/>.

Zvíře v nouzi. *O nás*. Online. ČESKÝ SVAZ OCHRÁNCŮ PŘÍRODY. Zvíře v nouzi. 2018. Dostupné také z: <https://www.zvirevnouzi.cz/o-nas/>.

Legislativní dokumenty

Úřední věstník Evropské unie: NAŘÍZENÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY (EU) č. 1143/2014 o prevenci a regulaci zavlékání či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů. In: . 2014. ISSN 1977-0626.

Přílohy

Příloha č. 1

Předloha polostrukturovaného rozhovoru

Jak jste se k práci na záchrané stanici dostal/a?

Co vás přimělo tohle dělat?

Můžete mi popsat, co přesně na stanici děláte? V čem spočívá vaše práce?

Jestliže docházíte na stanici pravidelně, jak vypadá běžný den? / Jak vypadá běžný výjezd?

Proč to vlastně děláte?

Co se vám vybaví, když se řekne příroda? Jaký vztah máte k přírodě?

Řekl(a) byste, že je vaše práce ochranou přírody? V čem ano, v čem ne?

Zachraňujete některé druhy radši než jiné?

Vybavují se vám nějaké historky?

Máte pocit, že zvířatům pomáháte?

Pomáhají zvířata vám?

Co je podle vás na této činnosti nejdůležitější?

Je ještě něco, co byste mi chtěl/a k tématu říct?

Máte nějaké dotazy?

Příloha č. 2

Ukázka polostrukturovaného rozhovoru

Výzkumník: *Co přesně na stanici děláte? V čem spočívá vaše práce tady?*

Červenková: Já jsem převážně terénní pracovník, takže vlastně pořád jsem v terénu, pořád kontroluju lokality. A potom když samozřejmě jsou záchranné akce: jakože nám lidi nahlásí, že je někde zraněný zvíře, dojedeme pro něj, zajistíme ho. Odchyty od dravců přes prostě labutě. Všechno jakoby řešíme.

V: *Takže hlavně ptáky, nebo...?*

Č: Ne. Ptáky, savce, ono vlastně všechno. Všechno, jo. Kdo má ruce, nohy, čas. A kdo prostě, když náčelník zavolá: „Jste tam poblíž? Mám tam hlášení.“ Tohle, tamto. Nebo „můžete dojet pro to?“, jo. Tak prostě jedem.

V: *A to může být kdykoliv?*

Č: No může to být kdykoliv. Prakticky jsem pořád na telefonu, samozřejmě mám své zaměstnání, takže někdy jsem limitovaná tím, že jsem v práci, a nemůžu. Takže prostě... Ale jinak že jo víc těch, takže no, podle toho, jak kdo může, tak jede.

V: *Dobře...*

Č: Jo, snažím se to prostě co nejdřív a nejvíc to vyřešit samozřejmě, když něco je.

V: *Hm... A jak to děláte dlouho?*

Č: No, úplně dlouho to nedělám. Jsem takovej benjamínek tady. Jako s přírodou samozřejmě jsem spjatá už leta. Bude mi teďko 48 let, takže od malička jako se zvířatama pracuju, ale dělala jsem koně, psy hlavně. A takový ty „normální zvířata“. (smích) A k tomuhle jsem se dostala před třemi lety přes fotografování. Jo, protože vlastně já jsem začala fotit přírodu, baví mě to, nebo, pobejvat v přírodě a fotit ty ptáky a zvířata prostě v přírodě, volný. Tak to mě bavilo, a tam jsem vždycky narážela, a zjišťovala jsem prostě problémy, který ty zvířata mají, jo. Prostě když si to přitáhnete tím objektivem, tak najednou zjistíte, že plave labuť a má něco v zobáku, že jo. Takže jsem volala záchrannou stanici, problém, tohle. Takže já jsem byla ten iniciátor toho, že jsem jim volala, aby šli zachránit zvíře. Načež to už potom víceméně bylo tak často (smích), že už jsme se dali dohromady, a tam jsem zjistila nějaký svoje skrytý prostě možnosti a potenciály k tomu,

že... Že prostě k tomu nákej vztah a dovednosti s těma zvířatama... nastřádaný mám. Takže mi to jakoby jde. A tím jsem skočila do toho, že teď jsem plně využívaná jako terénní pracovník. Učím se za běhu teda, je to někdy prostě tak, že okoukám od těch zkušenějších, jak co, pak to aplikuju do té praxe svojí, a už jsem schopná prakticky samostatně vlastně ty... Že náčelník zavolá, řekne „Támhle jsou dvě poštolky zapadlý v baráku, jed' tam, chytni to. Vim, že to uděláš dobře.“ Prostě v pohodě.

V: Super. A jak to teda, jak takovej běžnej výjezd vypadá? Existuje vůbec běžnej výjezd?

Č: Běžnej výjezd... My jsme dva. S partnerem teda. Takže většinou teda potom když, tak to řešíme jakoby spolu jako tým. No a tam víceméně já právě manipuluju s těma zvířatama, protože mám na to teď čerstvě nový školení, že byla jsem na těch přednáškách veškerejších a teda všechno, takže... No a partner mi je tak jako při ruce, a hlavně prostě mě na to místo bezpečně doveze. (smích) A já se můžu potom soustředit na ten, už jako úkol toho odchyty, aby prostě to bylo co nejmíň stresový pro ty zvířata, aby to proběhlo v pořádku, a podařilo se to hlavně.

V: A máte z toho pak jako... Dobrej pocit, že jako jim [zvířatům] pomáháte?

Č: Já jsem jakoby člověk, kterej se trápí ohromně tím, jak se lidi a vůbec jako k přírodě chovají. Jo. Dobrej pocit? Dřív jsem to měla postavený do toho, že mně teď zvířat bylo ohromně líto. Prostě fakt jsem tam cítila jako vnitřní bolest za ty zvířata, jo. Což když děláte tuhle práci, tak prostě musíte opustit, protože toho utrpení vidíte hrozně moc. Takže k tomu začít přistupovat nák prostě... pragmaticky a v tej rovině, že buď teda tomu zvířeti dokážeme pomoci, anebo kolikrát taky ne, že jo. Protože jsou ty zranění tak fatální, že někdy to prostě nevyjde. Nemůžeme se trápit tím, že prostě to někdy nevyjde. Musíme to brát tak, jak to leží a běží. Když samozřejmě tomu zvířeti pomůžeme, tak je to super. Je to dobrej pocit, ale neděláme to – nebo aspoň já teda – to nedělám pro ten dobrej pocit. Jako prostě to dělám, protože to je moje vnitřní nastavení, jako takhle já jsem se narodila. Jo, s tím, že prostě pro tu přírodu dejchám víceméně.

V: Tak to je super.

Č: Já jsem takový vnitřní zvířátko sama v sobě, takže prostě opravdu jakoby... Už od malička jsem měla takovej zvláštní, já nechci říkat dar, ale prostě ty zvířata se mnou nějakým způsobem jako komunikujou. Prostě dokážu s nima... Většina zvířat se třeba lidí

bojí nebo něco, ale ke mně všechny ty zvířata jako naopak chodí, jo. Samy prostě. I kolikrát si o tu pomoc dokážou říct.

V: A jak si o to říkaj, když si o to říkaj?

Č: Musíte se naučit jakoby pozorovat. Pozorovat, je to o tom se naučit o těch zvířatech, jak oni to mají. Samozřejmě savci jsou něco jinýho, ptáci jsou něco jinýho, a potom jako když to pozorujete, tak ohromně jste schopná ten problém vygenerovat během chvilky, že jako tam se něco děje jo – je to prostě špatně, to zvíře se nechová tak, jak má. A už to vidíte na první pohled. Ale je to o tom být v té přírodě pořád, a pořád to načítat, jo.

V: Takže když takhle teda chodíte do těch terénů a do té přírody... Poznáváte ta zvířata už, konkrétní třeba? Máte pocit, že poznávají oni vás?

Č: Jako takhle: mám to. S určitejma zvířatama to mám, musím přiznat. Jakoby pro záchranáře to asi není úplně, fixovat se na nějaký jednotlivý zvířata, asi není úplně dobře, není to z profesionálního hlediska... Ale pro mě – ano – mám prostě svých pár zvířat, za kterými pravidelně docházím, a oni jsou schopný už mě detekovat jenom podle pohybu nebo prostě vizuálního, to, jo. Takže prostě za mnou už přijdou. Konkrétně je to třeba u těch labutí. Na ty labutě já se tak jakoby... Tam to spojení nastalo. (smích) Tam si mě jeden labuťák od nás jakoby vybral v době hnízdění své samice, a já jsem tam chodila sedět s tím foťákem. A tím, že já je jako nekontaktuju, ty zvířata. Já si tam sednu někde, jo, a oni ty zvířata jsou přirozeně zvědavý. Takže oni se na vás přijdou podívat, chvilku si vás tam jako... očeknou, co a jak od vás mohou čekat. A já prostě když jenom tam tak jako sedím a jsem součástí toho přirozeného prostředí, tak to zvíře se jakoby chová přirozeně, takže si ke mně vyleze na břeh, začne se čistit, kolikrát usne... Jo a takže prostě zjistí, že nejsem pro ně žádný ohrožení, a takovymhle stylem já jakoby navazuju nákej jakoby kontakt prostě, s tím zvířetem. Ale to je jenom pro mě! Jo, není to prostě...

V: Rozumím.

Č: Není to nic takovýho, co by se používalo běžně v praxi. Lidi, který pracujou se zvířatama asi ne – asi to tak nemají.